2003, ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ Բ, ԹԻՎ 24 (164)

Քրիստոնյա Հայաստան

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ
ԿՐՈՆԱԿԱՆ, ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ,
ԼՐԱՏՎԱԿԱՆ ԵՐԿՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Շնորհավոր Ամանոր եւ Սուրբ Ծնունդ

ԽՈՐՀՈՒՐԴ՝ ՄԵԾ ՈՒ ՍՔԱՆՉԵԼԻ

«Մի՛ վախեցեք, որովհետեւ ահա ձեզ մեծ ուրախություն եմ ավետում, որը ամբողջ ժողովրդինը կլինի. որովհետեւ այսօր Դավթի քաղաքում ձեզ համար ծնվեց մի Փրկիչ, որ օծյալ Տերն է»:

(Ղուկ. Բ 10-11)

Արեւելք: Տարբեր կրոնների, վարդապետությունների, ծեսերի մարդկային բարոյա-հոգեբանական մի աշխարհ, ուր ճշմարիտ լույսի շողերը բեկվում, կայծկլ-

տում ու մարում էին խավարի անթափանց երակներում, ուր կարեկցանքն ու գութը, ապառաժներում ծվարած անթեւ հավքի պես, անտեր ու անզոր էին, ուր կարոտյալներին ուղղված սիրո արտահայտությունը բաքոսների՝ գինու դատարկված անոթներից բուրող տտմահոտ էր սոսկ եւ ուրիշ ոչինչ:

Արուսյակից խաբված ու արուսյակով հմայված մարդը մոռացել էր իր արարչատես պատկերի մասին ու մթան տուտն առած՝ աներկյուղ գնում էր խավարամած, խավարածին ճանապարհներով՝ կորցրած ճշմարիտ Աստծո պարգեւած շնորհները, Նրա մեծ ու անպարփակ սերը:

Մինչքրիստոնեական աշխարհի կրոնական, բարոյական ու իմացական նկարագիրը նման էր օվկիանոսում անղեկ նավի անհեռանկար ու վտանգավոր ընթացքին: Սեփական կամքին ապավինած մարդկության մի մասը տակառի ջրում արտացոլված իր պատկերով էր հրճվում, իսկ մյուսը՝ հոգեւոր անդունդի խորշերում փրկության ելքեր որոնում, որոնում Նրան, Ով պիտի գար ու մի օր ջախջախեր օձի գլուխը: Եվ թեպետ մեղավոր մարդը հեռացել էր իր Արարչից, ընկել մոռացության նիրհի մեջ, սակայն ամենագութ ու ամենատես Անճառելին չէր լքել Իր բանական հոտին եւ նրան փրկելու իր ծրագիրն ուներ՝ Խորհուրդ՝ մեծ ու սքանչելի, եւ սպասում էր այն իրականացնելու ժամանակին, սպասում էր մարդու՝ իր փրկությանը ինքնակամ պատրաստ լինելու ժամանակին եւ այն գիտակցությանը, որ Աստծո բացակայությամբ ապրելը ոչ թե կյանք է, այլ՝ մահ, մահ՝ հոգեւոր ու հավիտենական: Մեղքի պատճառով դրախտից արտաքսված մարդը ճաշակեց չարի ու բարու, գիտության ծառի պտղից, սակայն ոչ՝ կենաց ծառի եւ զրկվեց հավիտենական կյանքից:

Հազարամյակներ շարունակ Սուրբ Հոգին ընտրյալների միջոցով մարդկությանն ակնարկում էր Աստծո սպասվելիք ծրագրի, այն է՝ մարդեղացած Որդու հայտնության, Նրա ծննդյան, երկրի վրա ապրած կյանքի, ուսմունքի, հրաշքների, չարչարանքների, մահվան մասին (Միք. Ե 2, Եսայի ԺԱ 1, Թ 1-2, Զ 9-10, ԼԵ 5-6, Սաղմ. ՀԱ 10-15, Երեմ. ԼԱ 15, Օսեե ԺԱ 1, Մաղաք. Գ 1...):

«... Տերն Ինքը ձեզ նշան է տալու: Ահա կույսը պիտի հղիանա ու որդի ծնի, եւ Նրա անունը պետք է լինի Էմմանուել» (Եսայի, Է 14), որ նշանակում է թե՝ «Աստված մեզ հետ է»:

Եվ ահա հասավ ժամանակը: Երկնքում անսովոր պայծառությամբ փայլատակող աստղը մարդուն ազդարարեց Բեթղեհեմյան մսուրի մեջ ծնված Մանկան՝ Աստծո Որդու մասին: Հիրավի՝ մեծ ու սքանչելի Խորհուրդ, դեռեւս երբեւէ չտեսնված զարմանահրաշ երեւույթ:

«Աստված այնքան սիրեց աշխարհը, որ մինչեւ իսկ Իր միածին Որդուն տվեց» (Հովհ. Գ 16) նրան: Տիեզերքի արարիչը աստվածային Իր բարձունքից իջավ աշխարհ, ընդունեց Իր իսկ ստեղծած արարածի կերպարը, մարդեղացավ, կրեց երկրային կյանքում մարդուն բնորոշ հույզն ու ապրումը, դարձավ աղքատ ու կարոտյալ, հեզ ու խոնարհ, ճաշակեց ցավ ու դառնություն, տարավ նվաստացում ու չարչարանքներ, խաչ ելավ, որպեսզի Իր կյանքով, Իր խաչի ճանապարհով փրկի մարդուն հավիտենական մահից:

Շարունակությունը էջ 2

ՄԱՄԼՈ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Վարդապետական թեզերի պաշտպանություն

Դեկտեմբերի 19-ին Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնի Գեւորգյան հոգեւոր ճեմարանում, Տ. Շահե արք. Աճեմյանի նախագահությամբ, տեղի ունեցավ Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնի երկու միաբան հայրերի վարդապետական թեզերի բանավոր պաշտպանություն:

Մասնավոր վարդապետի աստիճանի արժանացան Տ. Արմաշ աբղ. Նալբանդյանը եւ Տ. Եղիշե աբղ. Ավետիսյանը:

Հայր Արմաշի ուսումնասիրության թեման էր «Ակնարկ Սբ. Գրիգոր Լուսավորչին եւ Աթանասին վերաբերող հայերեն Պատարագների առ այսօր եղած հետազոտությունների մասին», իսկ հայր Եղիշեինը՝ «Աբասի որդի Գրիգոր վրդ. Սանահնեցու «Գիրք Պատճառացը»:

Դեկտեմբերի 23-ին Օշականի Սբ. Մեսրոպ Մաշտոց եկեղեցում տեղի ունեցավ մասնավոր վարդապետական աստիճանների տվչության արարողություն՝ ձեռամբ Տ. Ներսես արք. Պոզապալյանի: Եկեղեցական արարողության ընթացքում նորընծա վարդապետներին տրվեցին օձագլուխ գավազաններ՝ իբրեւ վարդապետական աստիճանի եւ իմաստության խորհրդանիշ:

Նույն օրը Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն ընդունեց վարդապետներին՝ Ներսես սրբազանի ուղեկցությամբ: Իր օրհնությունը տալով նորընծաներին՝ Վեհափառ Հայրապետը նրանց շնորհեց լանջախաչեր:

Ուխտի Պատարագ Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնում

Դեկտեմբերի 21-ին, Մայր տաճարի օծման 1700-ամյա հոբելյանական արարողությունների շրջանակում, Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածին էին եկել մի խումբ հնդկաստանաբնակ հայեր՝ առաջնորդությամբ հոգեւոր հովիվ Տ. Օշական վրդ. Գյուլգյուլյանի:

«Հոգեկան մեծ ուրախությամբ Սբ. Էջմիածին ենք եկել հեռավոր Հնդկաստանից, պատմական հնդկահայոց գաղութից, եւ հպարտությամբ ուզում ենք ասել, որ Ս. Նազարեթ եկեղեցին ամենահին քրիստոնեական կառույցն է Կալկաթայում առկա այլ եկեղեցիներից: Այսօր այն նույնպես կանգուն է, կանգուն է, որովհետեւ իր հայացքը միշտ ուղղել է դեպի Ս. Էջմիածին ու սնվել նրանով: Քանզի Հայ Առաքելական եկեղեցին այն խաղաղ նավահանգիստն է, ուր կարող է հայ հավատացյալն իր հոգու հանգիստն առնել՝ որտեղ էլ, որ ապրելիս լինի: Եվ ահա այդ հավատքով է, որ այսօր եկել ենք մեկ անգամ եւս մեր հավատքի ուխտը նորոգելու, հաղորդվելու մեր Տիրոջ մարմնի ու արյան հետ, Ս. Էջմիածնի Իջման Ս. Խորանի առջեւ ծունկի գալու եւ աղոթելու»,- ուխտի Սբ. Պատարագի իր քարոզում նշեց հայր սուրբը:

Սբ. Պատարագին ներկա էին Մայր Աթոռի միաբաններ, Հնդկաստանում ՀՀ արտակարգ եւ լիազոր դեսպան Արմեն Բայբուրդյանը, ծխական խորհրդի ատենապետ Սոնիա Ջոնը եւ հայ համայնքի անդամներ:

Սրբազան արարողությունից հետո ուխտավորներին ընդունեց Վեհափառ Հայրապետը:

Մայր տաճար բերվեց Սբ. Գրիգոր Լուսավորչի Աջը

Ավարտին մոտեցավ Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնի Մայր տաճարի օծման 1700-ամյակի հոբելյանական տարին:

Հիշարժան հոբելյանի առիթով, կիրակի՝ դեկտեմբերի 28-ին, Վեհարանից հանդիսավոր թափորով Մայր տաճար բերվեց հայոց հավատքի հայր Սբ. Գրիգոր Լուսավորչի Աջը՝ հավատավոր ժողովրդի երկրպագության եւ օրհնության համար:

Մայր տաճարում, Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հանդիսապետությամբ, մատուցվեց Սբ. Պատարագ: Պատարագի ընթացքում հավատացյալ ժողովրդին առիթ ընձեռվեց մոտենալու հայոց մեծագույն սրբի մասունքն ամփոփող Աջին եւ շնորհազարդվել նրանից ճառագող զորությամբ:

Պատարագի ավարտին Ամենայն Հայոց Հայրապետի նախագահությամբ կատարվեց հանդիսավոր արարողություն, որի ժամանակ Վեհափառ Հայրապետը Սբ. Աջով օրհնեց բարեպաշտ ժողովրդին:

Տես՝ էջ 2

ԽՈՐՀՈՒՐԴ՝ ՄԵԾ ՈՒ ՍՔԱՆՉԵԼԻ

Սկիզբը՝ էջ 1

Ինքը՝ ճշմարտությունն ու ճանապարհը, Ինքը՝ Աստված, մարդեղացած աշխարհ եկավ, որպեսզի ընկած մարդուն բարձրացնի, առաջնորդի խավարից դեպի լույս զվարթը եւ աստվածացնի, անհույս դեգերումներից՝ դեպի առագաստն ապահով, մահից դեպի փառավոր հավիտենություն:

Ահա թե ինչու համայն քրիստոնյա աշխարհի համար Տիրոջ ծննդյան օրանշումը անձնական ու անանձնական բոլոր տոների տոնն է՝ Արքայատոնը:

Հայաստանյայց Առաքելական եկեղեցին, առաքելական ժամանակներից ի վեր, ամեն տարի հունվարի 6-ին խորհրդապաշտական ու սքանչելի արարողակարգով, ներքին խինդով ու ցնծությամբ կատարում է անսկիզբ ու անվախճան Աստծո՝ մեր Տիրոջ՝ Հիսուս Քրիստոսի Ծննդյան եւ Աստվածհայտնության տոնը:

Դարեր շարունակ հունվարի 5-ի երեկոյան մատուցվող Սուրբ Ծննդյան ճրագալույցի Պատարագը մեզ մտովի, հոգու ու հավատի աչքերով, սուրբ Էջմիածին Բեթղեհեմից տեղափոխում է հեռավոր այն օրերի Բեթղեհեմը, ուր գիշերապահ հովիվների հետ դառնում ենք ականատեսը Տիրոջ փառքի, նրանց հետ ունկնդրում մարդկության Բարի Հովվի ծնունդն ազդարարող հրեշտակի քաղցրալուր ավետիսն ու երկնային զորքի օրհներգությունը, վայելում երկնակամարում ճառագող պայծառ Աստղի շողարձակումն ու մոգերի՝ աշխարհակալ երկրային երեք թագավորների հետ մեր խոնարհումը բերում խանձարուրում փաթաթված Երկնային մեծ ու ահեղ Թագավորին, որի իշխանությունն անսկիզբ է ու անվախճան, որի կամքը հիմն է անվերապահ արդարության ու ճշմարտության:

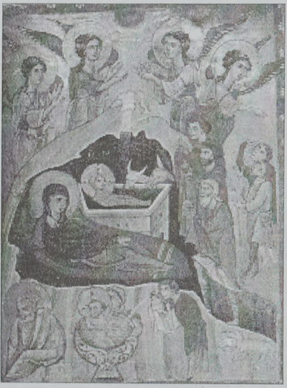

Եվ վերջապես՝ մոգերի հետ, կենդանի Աստծուն մեր մեջ առած, առհավետ փոխում մեր կյանքի ուղին:

Իսկ հունվարի 6-ին մատուցվող Ծննդյան Պատարագին առնում ենք ավետումը Տիրոջ՝ Հիսուս Քրիստոսի ոչ միայն Ծննդյան, այլեւ Նրա Մկրտության, մեր մեջ Նրա՝ որպես Աստված հայտնության, ճաշակում Տիրոջ մարմինն ու արյունը եւ դառնում Նրա հավիտենական կյանքի մի մասնիկը:

Խորհուրդ՝ մեծ ու սքանչելի, սուրբ ու սրբազան պահ.
-Քրիստոս ծնաւ ու յայտնեցաւ.
Եվ սուրբ ու սրբությամբ հնչող արձագանք.
-Օրհնեալ է յայտնութիւնն Քրիստոսի:

ՍԲ. ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ՄԱՆԴԱԿՈՒՆԻ

(ՃԱՌ) ՍՈՒՐԲ ԵՐՐՈՐԴՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՄԵՐ ՔՐԻՍՏՈՍ ԱՍՏՈՒԾՈ ԾՆՆԴՅԱՆ

Սուրբ եւ զուգական Երրորդությունն ունի երեք անձ, մի աստվածություն, մի էականություն, մի իսկություն, մի ինքնակամություն: Մի է (Նրա) թագավորությունը, մի է արքայությունը, մի է տերությունը, մի է իշխանությունը, մի է փառավորությունը, մի է բնությունը, մի է հավասարությունը, մի է սրբությունը, մի է կամքը, մի է խորհուրդը, մի է փառքը, մի է պատիվը, մի հույս, մի սեր, մի հավատ: Մեծ, հզոր, կարող է եւ ամեն ինչից վեր, անեղ, անանց, անսկիզբ, անվախճան, անվերջ, անհաս, անտես, անքնին, ոչնչի կարիքը չունի եւ ոչինչ չի ցանկանում: Ամենահայր է, ամենասեր, ամենագութ, ամենախնամ, ամենալուր, ամենապարգեւ, ամենահաս, ամենատես, ամենագետ, ամենափրկիչ, ամենակեցույց: Ով աստվածային իշխանությամբ դարմանում է բոլոր արարածներին՝ երկնավորներին եւ երկրավորներին, երեւացողներին եւ աներեւույթներին, շեներում եւ անշեն վայրերում՝ երեւացող եւ աներեւույթ, երկնավոր եւ երկրավոր բոլոր արարածներից Նրան փա՜ռք հավիտյանս:

Միածին Բանը Հոր կամքով եկավ երկիր եւ մարմնացավ սուրբ Կույս Մարիամից, չարչարվեց, թաղվեց, հարություն առավ երրորդ օրը, նստեց Հոր աջ կողմը եւ դարձյալ պիտի գա՝ դատելու կենդանի եղողներին եւ մեռյալներին: Էությամբ անմայրն ու տեսչությամբ անհայրը եկավ փրկելու արարածներին: Միայն Աստծուն հնարավոր չէ չարչարվել, հնարավոր չէր մեռնելը եւս. արդ, է Աստվածն եկավ եւ դարձավ մարդ, մեռավ եւ փրկեց արարածներին: Արդ, ուրիշ մեկն արարիչ, փրկիչ եւ կեցուցիչ չեղավ Նրա պես եւ չի՛ էլ լինելու, այլ միայն՝ Մինը, Միածինը, Կույսից ծնված Աստվածը, որ դարձավ մարդ: Քանզի մարդկանցից շատերն են աստվածածանոթ, աստվածատես, աստվածախոս, սակայն ըստ բնության կոչվում են մարդիկ եւ ո՛չ Աստված: Ոմանք մարմնով ելան երկինք, սակայն եւ այնտեղ ըստ բնության մարդիկ կամ հրեշտակներ են, սակայն ո՛չ թե Աստված: Նույն օրինակով եւ Բանն Աստված եկավ երկիր, դարձավ մարդ եւ մեռավ իբրեւ մարդ, սակայն ըստ էության կոչվում է Աստված եւ ո՛չ՝ աստվածացած մարդ: Մարդ՝ երկնքում եւ երկրում. նույն Ինքը՝ միացած, միավորված մարմնով եւ աստվածությամբ, Հոր կամքով ծնվեց սուրբ Կույսից իբրեւ խոսք եւ միտք, Հոր կամքով ի սկզբանե ստեղծեց ամեն ինչ եւ վախճանին հայտնվեց մարդկանց՝ իբրեւ տեր եւ տնուչ երկնքում եւ երկրում: Նախքան հավիտյանները եղողը վախճանին իջավ երկիր՝ մարդկանց կյանքի եւ փրկության համար: Աստծո միջնորդ եւ աշխարհի երաշխավոր. Հոր պատարագ եւ մարդկանց փրկություն. աշխարհի զատիկ եւ տիեզերքի տոն. մարդկանց հովիվ եւ պահապան թշնամիներից. կյանքի տվիչ եւ հարության ավետավոր. կյանքի հաջողիչ եւ արքայության պատճառ. աշխարհի խաղաղարար եւ խավարածների լուսատու. կյանքի տվիչ եւ պարգեւներ բաշխող. արդարների փառք եւ մեղավորների փրկանք. ողջերի կյանք եւ մեռածների հույս. Նրան փառք հավիտյանս:

Թարգմանությունը Ա. Ստամբոլցյանի

ՄԱՄԼՈ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

«Ս. Սահակ եւ Ս. Մեսրոպ» շքանշան՝ Գոհար Գասպարյանին եւ Հակոբ Հակոբյանին

Դեկտեմբերի 22-ին Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնում՝ Վեհարանի հանդիսությունների սրահում, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ-ի բարձր նախագահությամբ տեղի ունեցավ հանդիսություն՝ հայ արվեստի մշակներ Գոհար Գասպարյանին եւ Հակոբ Հակոբյանին Հայ եկեղեցու պատվո բարձր «Ս. Սահակ եւ Ս. Մեսրոպ» շքանշանով պարգեւատրելու առթիվ:

Հանդիսությունը բացեց Մայր Աթոռի միաբան գերաշնորհ Տ. Ներսես արք. Պոզապալյանը՝ մեծապես արժեւորելով նրանց հայրենանվեր գործունեությունը: Գնահատանքի խոսքեր ասացին նաեւ Հայաստանի ժող. արտիստ Տիգրան Լեւոնյանը եւ արվեստաբան Շահեն Խաչատրյանը՝ անդրադառնալով այս երկու նվիրյալների բեղուն ստեղծագործական ուղուն եւ հայ երգարվեստին ու գեղանկարչությանը բերած մեծ ավանդին:

«Էջ Միածինն ի Հօրէ» շարականի երգեցողության ներքո բերվեցին եւ Նորին Սրբության ձեռամբ տիկին Գ. Գասպարյանին եւ տիար Հ. Հակոբյանին հանձնվեցին հայրապետական սրբատառ կոնդակները:

«Ուրախ ենք հաստատել, որ Ձեր երգացանկում հատուկ տեղ են գրավել հայ հոգեւոր երաժշտության գանձերը, որոնք Դուք սովորել եք դեռեւս Ձեր ծննդավայրում՝ հայ կյանքի ավանդություններով հարուստ Եգիպտոսում՝ մանուկ հասակից երգելով եկեղեցու դպրաց դասում: Ձեր երգը հնչել է նաեւ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնում՝ որպես աղոթք ու փառաբանություն առ Բարձրյալն Աստված, Ով Իր առատ օրհնությամբ պարգեւել է Ձեզ երգչուհու տաղանդն ու շնորհները»,- նշված է հանրահռչակ հայ երգչուհուն ուղղված հայրապետական կոնդակում:

«Գեղանկարչության բարձունքները նվաճած Ձեր կտավներն անուն ու ճանաչում են բերում Ձեզ եւ հռչակ հավելում հարուստ ու հինավուրց մշակույթ ունեցող մեր ժողովրդին, որի արժանավոր եւ շնորհաշատ զավակն եք Դուք՝ Ձեր հոգում միշտ կրելով քրիստոնյա մեր ժողովրդի արժեքներն ու հայրենի ժառանգությունը: Տասնամյակներ շարունակ նշանավոր տարբեր քաղաքների հանրահայտ թանգարաններում ցուցադրվող Ձեր նկարները ծառայում են հոգեւորի զորացմանը՝ մարդկանց սրտերում ու բարու արգասավորմանը՝ աշխարհում»,- ասվում է 80-ամյակի առիթով բազմավաստակ նկարչին շնորհված հայրապետական կոնդակում:

Պարգեւատրելով երկու նվիրյալներին «Ս. Սահակ - Ս. Մեսրոպ» շքանշանով՝ Նորին Սրբությունն իր գնահատանքն ու օրհնությունը բաշխեց ներկաներին:

«Հանդիսությունը, որքան որ նպատակ է հետապնդում գնահատանքի արժանացնելու այն ծառայությունը, որ իրենք մատուցել են մեր ժողովրդին մշակույթի ասպարեզում, նույնքան նաեւ արտահայտելու մեր՝ հոգեւորականներիս, երախտագետ զգացումները, որ դժվարին տարիներին, երբ արգելված էր հոգեւոր քարոզչությունը մեր կյանքում, նրանք հասարակական կյանքից ներս ապրեցրին, զորացում, զարգացում պարգեւեցին ու հնչեցրեցին հոգեւոր մեր արժեքները»,- նշեց Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն իր խոսքում:

Իրենց երախտագիտության խոսքը Վեհափառ Հայրապետին ուղղեցին Գոհար Գասպարյանն ու Հակոբ Հակոբյանը:

Հանդիսությանը ներկա էին Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի միաբաններ, Գերագույն հոգեւոր խորհրդի անդամներ, ՀՀ Մշակույթի եւ երիտասարդության հարցերի նախարար տիկ. Թամարա Պողոսյանը, ՀՀ Գիտությունների ազգային ակադեմիայի նախագահ Ֆադեյ Սարգսյանը եւ մշակույթի անվանի գործիչներ:

Հանդիսության գեղարվեստական մասում հանդես եկան Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայի սաները:

Սարկավագական եւ դպրական ձեռնադրություն Հայ Առաքելական Եկեղեցում

Դեկտեմբերի 25-ին Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնում հանդիսավորապես նշվեց Սբ. Ստեփանոս նախավկայի եւ առաջին մարտիրոսի տոնը, որի առիթով սարկավագի աստիճան ստացան Գեւորգյան հոգեւոր ճեմարանի ու Սեւանի Վազգենյան դպրանոցի 17 սան:

Տոնի առիթով Սբ. Էջմիածնի Մայր տաճարում՝ Սբ. Ստեփանոս խորանի առջեւ, Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հանդիսապետությամբ մատուցվեց Սբ. Պատարագ: Պատարագիչն էր Արմավիրի թեմի առաջնորդ Տ. Սիոն եպիսկոպոս Ադամյանը, որը ձեռնադրությունից հետո իր քարոզի մեջ հորդորեց նորընծա սարկավագներին որպես կյանքի ուղենիշ ունենալ Ս. Ստեփանոսի աներեր հավատը, անսակարկ նվիրումն ու զոհողության ոգին:

Սբ. Պատարագից հետո Վեհարանում նորընծա սարկավագներին իր օրհնությունը եւ հայրական պատգամը տվեց նաեւ Ամենայն Հայոց Հայրապետը:

Իսկ դեկտեմբերի 25-ին Սեւանի Ս. Առաքելոց եկեղեցում երեկոյան ժամերգությունից հետո, ձեռամբ Կոտայքի թեմի առաջնորդ գերաշնորհ Տ. Առաքել եպս. Քարամյանի, դպրական աստիճան ստացան Սեւանի Վազգենյան հոգեւոր դպրանոցի 16 սան:

Հայ Առաքելական եկեղեցու առաջին չորս աստիճանները՝ դռնապանությունը, ընթերցողությունը, երդմնեցուցչությունը եւ ջահընկալությունը, մեկ բառով կոչվում են դպրություն: Դպիրներն իրավունք ունեն եկեղեցական արարողությունների ժամանակ շապիկ հագնելու, շարականներ եւ սաղմոսներ երգելու, հետեւելու եկեղեցու կարգ ու կանոնին:

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՍԲ. ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՏԵՂԵԿԱՏՎԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳ

ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՆԵՐ

ՍԲ. ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ Գ ՕՁՆԵՑԻ
(717-728)

Եղիա Արճիշեցուց հետո կաթողիկոսական աթոռ բարձրացավ Սբ. Հովհաննես Գ Օձնեցի կաթողիկոսը՝ Տաշրաց սեպհականության մեջ մտնող Օձուն նշանավոր գյուղից: Նա իր գործունեությամբ, որով փայլեց թե՛ գրական եւ թե՛ վարչական ասպարեզներում, մեծ հռչակ բերեց Հայոց եկեղեցուն եւ ստացավ Իմաստասեր մականունը: Իր իսկ խոստովանությամբ՝ աշակերտել է Թեոդորոս Քռթենավոր վարդապետին, եւ պատմիչների խոսքերով, տեղյակ էր «քերթողական շարագծաց, մասանց բանի եւ մասնականաց, վարժից սեռից, տարբերութեանց, հանգամանաց եւ պատահմանց, անջատից եւ անանջատից, եւ կրթական վարժից թէոնականաց» (Հովհ. Դրասխանակերտցի): Ամեն ինչից դատելով՝ նա վարժ էր հունական դպրության մեջ, չնայած այդ մասին ինքը ոչինչ չի հայտնում: Սակայն կրոնական եւ քաղաքական խնդիրներում նա իրեն հեռու էր պահում թե՛ կայսրությունից եւ թե՛ կայսերական եկեղեցուց: Պետք է ենթադրել, որ մինչեւ կաթողիկոս դառնալը ձեռնադրված է եղել եպիսկոպոս՝ պաշտոնավարելով Գուգարքի մի որեւէ գավառում, շատ հնարավոր է՝ հայրենի գավառում:

Ասողիկը Սբ. Հովհաննես Գ Օձնեցուն ներկայացնում է որպես տեսքով հույժ գեղեցիկ, Կիրակոս Գանձակեցին՝ վայելուչ հասակով, Հովհաննես Դրասխանակերտցին՝ թիկնավետ, գունյան, ավարտահասակ դիտակ ունեցող, որը սիրում էր շքեղ հագնվել, անգամ եկեղեցու քարերը գեղեցիկ զարդերով պճնազգեստել, սակայն կյանքն անցկացնում էր պահքով, աղոթքներով եւ ամենագիշեր տքնությամբ: Հովվապետել է 11 տարի, չնայած մի սկզբնաղբյուր նրան վերագրում է 15 տարվա աթոռակալություն: Հետեւաբար նրա կաթողիկոսությունն ընկնում է 717-728 թթ. միջոցին: Այս շրջանում արաբական խալիֆներ են եղել Օմար Բ-ն (717-720), Եզիդ Բ-ն (720-724) եւ Հիշամը (724-743), իսկ Բյուզանդիայում իշխել է Լեւոն Գ Իսավրացին (717-741): Հայաստանի արաբական մասում Աբդուլ-Ազիզը ոստիկան եղավ 16 տարի (708-724՝ ըստ Մ. Օրմանյանի), որին հաջորդեց Վլիթը կամ Վալիդը, իսկ հայոց պատրիկ դարձավ Վասակի որդի Աշոտ Բագրատունին, որը պաշտոնավարեց 15 տարի:

Օձնեցու գործունեության մեջ կարեւոր տեղ է զբաղեցնում նրա արաբական խալիֆին կամ ամիրապետին այցելելը, որը տեղի ունեցավ Օմար Բ-ի օրոք, այսինքն՝ 720 թվից առաջ: Այցելության պատճառ դարձավ Արմինիայի ոստիկանի՝ խալիֆի մոտ կաթողիկոսի գեղեցկության եւ փառավորության մասին հիացմունքով արտահայտվելը, որը շարժեց արաբական ամիրապետի հետաքրքրությունն այն աստիճանի, որ վերջինս ցանկացավ նրա հետ անձամբ հանդիպել: Չնայած աղբյուրներում կաթողիկոսին ներկայացնող ոստիկանը համարվում է Վլիթը, այնուամենայնիվ թերեւս ճիշտ է Մ. Օրմանյանը՝ գտնելով, որ այն կարող էր լինել Աբդուլ-Ազիզը՝ Դամասկոս վերադառնալիս: Խալիֆի՝ Օձնեցուն ուղարկված հրավերը Հայաստան բերեց Վլիթը, իսկ մի հատուկ պաշտոնյա էլ ուղարկվել էր՝ նրան Դամասկոս ուղեկցելու համար: Դժվար չէ կռահել, որ Հայոց կաթողիկոսին ուղեկցում էր նաեւ եկեղեցականների եւ իշխանների մի պատկառելի պատվիրակություն:

Դամասկոսում Հայոց կաթողիկոսը ներկայացավ խալիֆին՝ փայլուն եւ պաղպաջուն զգեստներով պճնված, աղեբեկ ծաղկյալ մորուքը ոսկեփունջ կազմած եւ օղնիազից պատրաստված ոսկենկար գավազանով: Խալիֆին հիացրեց կաթողիկոսի գեղեցկությունը, որն արտասովոր էր եւ միշտ էլ ուշադրության արժանի հին ժողովուրդների մոտ: Արարողակարգի պարտադիր ձեւականություններն ավարտելուց հետո խալիֆը նրա համար աթոռ բերել տվեց եւ խոսակցություն բացեց նրա պճնասիրության շուրջ:

Խնդիրն այն է, որ Օմար Բ-ն հայտնի է որպես ըստ ամենայնի պարզասեր անձ, արքունական ճոխություն չհանդուրժող, բարեգործ ու բարեսեր, որը կարգադրել էր արգելել իր նախորդների ժամանակներից ծնունդ առած պերճության եւ շքեղության սովորույթները: Խալիֆը, դիմելով Օձնեցուն, ասաց, թե ինքը լսել է, որ քրիստոնյաների մարգարե Հիսուսը եղել է հեզ ու խոնարհ, աղքատությունը սիրող, պարկեշտ եւ ճոխությունից հեռու անձ, որ Նրան հաջորդած քրիստոնյա հին առաջնորդներն էլ մեծությունից ու փարթամությունից առավել սիրել են աղքատությունն ու գծծությունը, ուստի ինչպե՞ս է ստացվել, որ նրանց հետեւորդ Օձնեցին ներկայանում է այդպես շքեղությամբ: Կաթողիկոսն էլ այդ հարցմանը պատասխանեց, որ այդ ամենն իրավ է, սակայն նրանք իրենց իշխանությունը գործադրելու եւ ժողովրդի վրա ազդեցություն ունենալու համար հրաշագործության ուժ ունեին եւ այդ պատճառով էլ արտաքին պերճության կարիք չունեին: Եվ քանի որ ինքն այդ ուժը չունի, նա պարտավոր է ուշադրություն դարձնել արտաքին նշաններին, որոնցով շարժվում է ամբողջ աշխարհը, եւ որոնք օգտագործում է նաեւ ինքը՝ խալիֆը: Շարունակելով իր միտքը զարգացնել՝ Օձնեցին ավելացնում է, որ եթե ժողովուրդը խալիֆին տեսնի քուրձ հագած, ապա ոչ նրան կպատվի եւ ոչ էլ կիմանա նրա ով լինելը: Բացատրելով իր ճոխ եւ պերճ հագնվելու շարժառիթները՝ Հայոց կաթողիկոսն իր անձնական կյանքն իմանալու համար խալիֆին առաջարկում է, որ ներկա եղողները հեռանան, որից հետո, երբ մնացել էին ինքն ու ամիրապետը, Օձնեցին հանում է իր ճոխ զգեստները, եւ ամիրապետը նրանց ներքո տեսնում է այծյա ցփսիներ կամ խոշոր խարազներ: Արաբական խալիֆը զարմանում է՝ այդ ամենը տեսնելով, եւ զմայլվելով նրա առաքինությամբ՝ ավելի մեծ հարգանքով է նրան վերաբերվում եւ արժանացնում է բազմաթիվ պատիվների:

Ի թիվս տրված պարգեւների՝ արաբական խալիֆը հայտարարեց Հայոց կաթողիկոսին, որ նրա ցանկացած խնդրանքը կկատարի: Օձնեցին նրան դիմեց երեք խնդրանքով, այն է, որ դադարեցվեն քրիստոնյաներին բռնի հավատուրացություն ստիպելու փորձերը, որ եկեղեցիները եւ եկեղեցականներն ապահով լինեն, եւ որ քրիստոնյաները, ուր էլ գտնվեն, ազատորեն դավանեն իրենց կրոնը: Շատ լավ ծանոթ լինելով արեւելյան միապետների փոփոխամտությանը՝ կաթողիկոսը խնդրեց այդ ամենը հաստատել հատուկ հրովարտակով՝ խոստանալով իր կողմից, որ հայերը նրան հավատարմորեն կծառայեն: Կիրակոս Գանձակեցու հավաստմամբ՝ խալիֆը կարգադրեց հրովարտակը պատրաստել եւ տեսնելով, որ Հայոց հայրապետն անձնապես ոչինչ չի խնդրում իր համար, հրամայեց նրան յոթ անգամ խիլայել, այսինքն՝ յոթ անգամ մեծարեց գեղեցիկ արքունի հագուստներով, որ Արեւելքում մեծ պատիվ էր համարվում: Բացի այդ, նա Օձնեցուն ոսկե եւ արծաթե գանձեր նվիրեց եւ թիկնապահ գնդով մեծ պատվով ուղարկեց Հայաստան: Ղեւոնդի հավաստմամբ՝ խալիֆը թույլ տվեց բոլոր գերյալներին վերադառնալ իրենց բնակության վայրերը: Անշուշտ, այստեղ խոսքը վերաբերում է Նախճավանի եւ Խրամի եկեղեցիներում հայ նախարարության ողջակիզումից հետո Արաբիա քշված հայ բռնագաղթվածներին: Կարելի է չկասկածել, որ այդ եւս արվեց Օձնեցու միջնորդությամբ:

Շարունակությունը՝ էջ 4

ՇԵՆՈՒԴԱ Գ

ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ԱՍՏՎԱԾԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Սրբազան ավանդություն

Սկիզբը՝ թիվ 19-23

9) Ավանդության փոխանցման երեւույթը, որ առկա էր Հին Ուխտի շրջանում, տեղ գտավ, թեեւ առավել նվազ աստիճանով, նաեւ Նոր Ուխտի շրջանում: Մինչեւ որեւէ Ավետարանի կամ թղթի գրությունը բավականին ժամանակ է անցել: Շուրջ քսան տարի մարդիկ Ավանդության միջոցով էին ընդունում հավատքն իր ամբողջության մեջ՝ Քրիստոսի ամբողջական պատմությունը Նրա վարդապետությունների եւ փրկության հետ մեկտեղ:

10) Տեր Հիսուս Քրիստոսն Ինքը ոչ մի Ավետարան չի գրել, ոչ էլ գրավոր որեւէ քարոզություն է թողել. Նա քարոզում եւ ուսուցանում էր՝ թողնելով Իր խոսքերն իբրեւ հոգի եւ կյանք (Հովհ. Զ 64) այն մարդկանց համար, ովքեր հետո պիտի տարածեին դրանք: Երբ Տերը սկսեց Իր ուսուցումն ու քարոզությունը, ասաց ժողովրդին. **«Ժամանակը լրացել է, եւ Աստծո արքայությունը՝ հասել: Ապաշխարեք եւ հավատացե՛ք Ավետարանին»** (Մարկ. Ա 15): Չկար որեւէ գրավոր ավետարան, այսինքն՝ բարի լուր, բայց կար բարի լուրի քարոզությունը, որն իրենից ներկայացնում էր բանավոր Ավետարան կամ աստվածային ուսմունք՝ տրված ավանդման միջոցով: Նույն նշանակությունն ունի Տիրոջ խոսքն Իր աշակերտներին. **«Գնացեք ամբողջ աշխարհով մեկ եւ քարոզեք Ավետարանը բոլոր արարածներին»** (Մարկ. ԺԶ 15): Այդ պատվերը գրավոր կաղապարի մեջ չէր:

Այստեղ կամենում եմ նշել մի կարեւոր իրողություն.

Բ. ՍՈՒՐԲ ԳԻՐՔՆ ԱՄԵՆ ԻՆՉ ՉԻ ՀԻՇԱՏԱԿՈՒՄ:

ա) Այն չի հիշատակում այն ամենը, ինչ Տեր Հիսուս Քրիստոսն արել կամ ասել է: Պատահել է այն, որ ավետարանիչն ընտրել է Տեր Հիսուս Քրիստոսի խոսքերից եւ գործերից դրվագներ, ինչ-որ ժամանակ դրանք գրանցել ժողովրդի համար եւ մնացածը բաց թողել: Սա պարզ երեւում է վերջինը գրված Ավետարանից. ս. Հովհաննես առաքյալն ասում է. **«Բայց դեռ շատ ուրիշ բաներ էլ կան, որ Հիսուսն արեց, որոնք եթե մեկառմեկ գրվեին, կարծում եմ՝ աշխարհն իսկ բավական չէր լինի տանելու այդ գրքերը, եթե գրվեին»** (Հովհ. ԻԱ 25), նաեւ՝ **«Հիսուսն Իր աշակերտների առաջ գործեց շատ ուրիշ նշաններ էլ, որոնք այս գրքում չեն գրված: Բայց այնքան գրվեց, որպեսզի դուք հավատաք, որ Հիսուսն է Քրիստոսը՝ Աստծո Որդին, եւ որպեսզի հավատալով հավիտենական կյանքն ընդունեք Նրա անունով»** (Հովհ. Ի 30, 31):

Մի՛ կարծեք, թե Տեր Հիսուսը գործել է միայն այն հրաշքները, որոնք նշված են Աստվածաշնչում. հազարավորներ չեն գրանցվել: Սա ապացուցելու համար բավական է հիշատակել ս. Ղուկաս ավետարանչի հետեւյալ խոսքը. **«Երբ արեւը մայր էր մտնում, բոլոր նրանք, ովքեր տարբեր ցավեր ունեցող հիվանդներ ունեին, բերում էին նրանց Նրա մոտ, եւ Նա ձեռքերը դնելով նրանցից յուրաքանչյուրի վրա՝ բժշկում էր նրանց»** (Ղուկ. Դ 41):

Քանի՞ հոգի էին այդ հիվանդները: Նրանք չափազա՛նց շատ էին. ո՛չ բոլոր բժշկության հրաշքներն են գրանցվել: Մեր ուսուցիչ ս. Մատթեոս ավետարանիչն ասում է. **«Հիսուսը շրջում էր ամբողջ Գալիլեայով, սովորեցնում նրանց ժողովարաններում, քարոզում արքայության ավետարանը եւ բժշկում ժողովրդի մեջ եղած բոլոր հիվանդություններն ու ցավերը»** (Մատթ. Դ 23):

Որո՞նք են բոլոր հիվանդությունների բժշկության դեպքերի մանրամասները: Դրանք չեն գրանցված: Ի՞նչ կարելի է ասել ժողովարաններում Տիրոջ քարոզությունների մասին: Դրանք նույնպես չեն գրանցված: Մեր ուսուցիչ ս. Մարկոս ավետարանիչն ասում է, որ երբ Տեր Հիսուսը գնաց Կափառնայում, մտավ ժողովարան եւ **«սովորեցնում էր նրանց: Եվ զարմանում էին Նրա վարդապետության վրա, որովհետեւ սովորեցնում էր իշխանությամբ եւ ոչ թե ինչպես դպիրները»** (Մարկ. Ա 21-22): Ո՞րն է այդ վարդապետությունը, որ զարմացնում էր նրանց: Չի գրանցված:

Հինգ հացով եւ երկու ձկով հրաշքի ժամանակ Տեր Հիսուսը սովորեցնում էր ժողովրդին առավոտվանից մինչեւ երեկո: Ի՞նչ էր սովորեցնում նրանց: Որո՞նք էին Տեր Հիսուս Քրիստոսի վարդապետությունները լճափին, ծովափին, նավակում եւ ճանապարհներին: Չգիտենք, ոչինչ չի հիշատակվում Ավետարաններում:

բ) Տիրոջ հարությունից հետո նույն իրավիճակին ենք հանդիպում: Տերը հանդիպեց Եմմավուսի երկու աշակերտներին եւ **«սկսելով Մովսեսից եւ բոլոր մարգարեներից՝ բացատրում էր նրանց բոլոր գրքերում Իր մասին գրվածները»** (Ղուկ. ԻԴ 27): Այս բոլոր վարդապետությունները եւ ուրիշներ նույնպես չգրանցվեցին Ավետարաններում: Բայց անտարակույս դրանք, կամ դրանց մի մասը, հասել են մեզ Սրբազան Ավանդության միջոցով:

գ) Իսկ ի՞նչ ասել հարությունից հետո Տիրոջ՝ Իր աշակերտների հետ անցկացրած 40 օրերի վերաբերյալ, որոնցում խոսում էր Աստծո արքայության մասին (Գործք Ա 3):

Գ. ՈՐՈ՞ՆՔ ԵՆ ՏԻՐՈՋ ԽՈՍՔԵՐՆ ԱՍՏԾՈ ԱՐՔԱՅՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ:

Անտարակույս Նրա խոսքերն այնքան մեծ կարեւորություն ունեին, որ Տերը պատշաճ նկատեց Իր հարությունից հետո Իր աշակերտների հետ բազմաթիվ հանդիպումներ ունենալու: Սակայն, չնայած դրանց կարեւորությանը, Նրա խոսքերը չեն գրանցվել Աստվածաշնչում: Ամենայն հավանականությամբ, դրանք եկեղեցու առաջնորդներին վերաբերող նյութեր էին, որպեսզի կարողանային հասկանալ եւ սովորեցնել համաձայն Տիրոջ խոսքի. **«Սովորեցրեք նրանց պահել այն ամենը, որ պատվիրեցի ձեզ»** (Մատթ. ԻԸ 20), ուր չի նշում, թե որոնք էին նրանց ուղղված Իր պատվերները:

Կորե՞լ են արդյոք Տեր Հիսուս Քրիստոսի վարդապետություններն ու պատվիրանները, կամ հասե՞լ են մեզ: Անտրամաբանական կլիներ հավատալը, թե դրանք կորել են, երբ դրանք այնքան կարեւոր են:

Շարունակությունը՝ էջ 5

Գրիգոր Նարեկացու «ՀԱՐՈՒԹՅԱՆ ՏԱՂԻ» նոր մեկնությունը

Սկիզբը՝ թիվ 22, 23

Գ մաս

Թեեւ տաղի հենց երկրորդ տողում ասված է՝ **«Սայլն այն իջանէր ի լեռնէն ի Մասեաց»**, սակայն բանաստեղծը նկարագրում է այն պահը, երբ սայլն արդեն չէր շարժվում եւ անշարժ կանգնած էր Մասիսի բարձունքին.

Ածեալ են, ածեալ,
Զսայլիկն ածեալ են, կացուցեալ.
Ի Մասեաց յաջ կողմանէն
Զսայլիկն ածեալ են, կացուցեալ.
Եւ ահա չշարժէր սայլիկն այն,
Եւ ահա չխաղայր անիւն այն:

Կնշանակի սայլն անցյալում մի ժամանակ է իջնելիս եղել Մասիսի գագաթից եւ այժմ անշարժ կանգնած է լեռան բարձունքին: Տաղի մեկնիչից սկսած մինչեւ ժամանակակից մեկնաբանները սայլի վերստին շարժվելը կապում են Հովհաննես Մկրտչի հետ, որն իբրեւ միջնորդ Հին եւ Նոր Կտակարանների միջեւ՝ ճանապարհ է հարթում Քրիստոսի քարոզության համար:

Մ. Աբեղյանն այս առթիվ գրում է. **«(Ճորտը) ահեղագոչ ձայն է տալիս եզնամոլին, կանչում է աքռակին,- բայց եւ այնպես սայլը Մասիսի աջ կողմում անշարժ կանգնած է մնում: Սակայն երբ լծում են եզները.... այդ ժամանակ ահա՛ տեղից շարժվում է սայլը»** (Մ. Աբեղյան, Երկեր, հատ. Գ, էջ 625): Այնպիսի տպավորություն է ստացվում, կարծես ճորտը, որի տակ հասկացվում է Հովհաննես Մկրտիչը, գոռում-գոչում է՝ առանց սայլին եզները լծելու, մինչդեռ Նարեկացու տաղից նման հետեւության չի կարելի գալ:

Ճորտը, ինչպես ասվեց, հայ գեղջուկի շինական սայլորդի կերպարն է եւ ոչ մի կապ չի կարող ունենալ Նոր Կտակարանի Հովհաննես Մկրտիչ մարգարեի հետ ո՛չ իր արտաքին նկարագրով՝ հաստաբազուկ, լայնաթիկունք, ուռի պես դալարամեջք, որ համեմատելի չէ Պաղեստինի անապատում մորեխներով (մարախ) սնվող ճգնավորի հետ (Մատթ. Գ 4. **«Եւ կերակուր նորա էր մարախ եւ մեղր վայրենի»**, նույնը եւ Մարկ. Ա 6), ո՛չ էլ իբրեւ քարոզիչ-մարգարե, որին Հիսուս մեծ է համարում մարգարեից. **«.... մարգարէ՞. այո, ասեմ ձեզ, առաւել եւս քան զմարգարէ: Զի սա է վասն որոյ գրեալն է թէ, Ահա առաքեմ զհրեշտակ իմ առաջի քո, որ յարդարեսցէ զճանապարհ քո առաջի քո: Ամէն ասեմ ձեզ, Մեծ ի ծնունդս կանանց մարգարէ քան զՅովհաննէս ոչ ոք է, բայց փոքրիկն յարքայութեան Աստուծոյ մեծ է քան զնա»** (Ղուկ. Է 26-28):

Մի այլ տեղ Հիսուս հանդիմանում է հրեաներին՝ Հովհաննես Մկրտչի հետ անիրավ վարվելու համար. **«Նա էր ճրագն՝ որ լուցեալ էր եւ ծագէր, եւ դուք կամեցարուք ցնծալ առ ժամանակ մի ի լոյս նորա»** (Յովհ. Ե 35):

Հովհաննես Մկրտիչը՝ իբրեւ Քրիստոսի առջեւից ընթացող առաջընթաց Կարապետ, ճանաչված է Հայ եկեղեցու կողմից, ինչպես եւ հայ ժողովրդական բանահյուսության մեջ՝ որպես հզոր սուրբ՝ սկսած դեռեւս Սահակ Պարթեւի կանոնական սահմանադրությունից (426 թ.) եւ Փավստոս Բուզանդի «Հայոց պատմությունից» (5-րդ դ): Ավելին՝ Գրիգոր Լուսավորչի Վարդապետության համաձայն՝ Սինա լեռան վրա Մովսեսին Աստծո հանձնած սրբախորհուրդ շնորհները՝ քահանայությունը, թագավորությունը եւ մարգարեությունը, ավանդապահների ձեռքով սերնդեսերունդ փոխանցվելով, հասան Հովհաննես Մկրտչին, որն էլ իբրեւ ժառանգության ավանդապահ, այդ սուրբ շնորհները՝ քահանայությունը, օծությունը, մարգարեությունը եւ թագավորությունը տվեց մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսին (Ագաթ. պարագր. 431-435, 468):

Ճիշտ է՝ Գրիգոր Նարեկացին «Մատյան ողբերգության» քերթվածում մի անգամ ավելի քան զուսպ է արտահայտվում նրա մասին՝ գրելով.

Եւ ոչ դեւական կարապետային
անկատարագործ,
Ի երկուցն մի բաժանեալ խտրոց,
Հնոյն լրումն եւ նորոյս սկիզբն,
Ունայն ի հոգւոյ յապաշխարանն
հանդիսացեալ...

(Գր. Նարեկացի, Մատեան ողբերգութեան, Երեւան, 1985, բան ԾԴ, Բ, էջ 297):

Ոչ էլ դեւական անկատարագործ
կարապետի պես
(Որը երկուսի միջասահմանում իբրեւ
անջրպետ՝
Հնի լրումն ու սկիզբն էր նորի,
Ունայն, հոգեզուրկ,
ապաշխարության մի հրավիրակ...)

(Գր. Նարեկացի, Մատյան ողբերգության. Տաղեր, թարգմ. Վ. Գեւորգյանի, էջ 81):

Սակայն իր գանձում՝ «Քարոզ Գրիգորի Նարեկացւոյ ասացեալ ի սուրբ Յովհաննէս Մկրտիչն» (Մ. Մ. ձեռագիր թիվ 7785, թ. 241բ-242ա), բանաստեղծը նրան անվանում է *«Աւարտ եւ կէտ դադարման ըստուերին եւ ճշմարտութեան նորոյս ըսկիզբն եւ առաջնորդ»* եւ *«Եւ յառաջընթաց կարապետ գործողին զփրկութիւն տիեզերաց»*: Ուստի Նարեկացին հազիվ թե ճորտ անվաներ ճշմարտության առաջնորդին եւ առաջընթաց Կարապետին: Որպեսզի «ճորտ» մակդիրը չկպչի Հովհաննես Մկրտչին, «Յարութեան տաղի» մեկնիչը խմբագրում է Նարեկացուն՝

«Եւ այն մանուկ (փխ. ճորտ- Ա. Մ.)
խարտիշագեղն՝
Այն Յովհաննէսն էր Մկրտիչն»:

Կարծես թե դրանից բան է փոխվում: Եվ առհասարակ զարմանք է հարուցում Հովհաննես Մկրտչի հայտնվելը Մասիս լեռան վրա (վերեւում արդեն ցույց ենք տվել, որ Նարեկացու պատկերած ճորտ սայլորդը բնիկ հայ գեղջուկի կենդանի կերպարն է): Այնպես որ Մասիս լեռան վրա սայլի շարժումը որեւէ ձեւով չի կարող նույնացվել Հորդանան գետի առափնյա շրջանում Հովհաննես Մկրտչի քարոզության եւ մկրտության հետ: Դա տեղի ունեցավ ավելի ուշ՝ Իսրայելում, իսկ մինչ այդ սայլի ոսկե գահույքին բազմած Քրիստոս համբերությամբ սպասում է Հայաստանում՝ Մասիսի բարձունքին:

Սովորական ընթերցողը կարող է տարակուսել՝ ինչպես է, որ սայլին բազմած Արքայորդին՝ Քրիստոս, Ով Ավետարաններում մի ակնարկով սանձում է հողմը, առանց որեւէ ջանքի Տիբերական ծովում փրկում է նավաբեկյալ աշակերտներին (Մատթ. Ը 23-28, Մարկ. Դ 36-40, Ղուկ. Ը 22-25), այս դեպքում չի կարողանում շարժել տալ սայլը եւ համբերատար, անտարբեր նստած է սայլի մեջ եւ ոչինչ չի անում սայլը տեղից շարժելու համար: Այդ տարակուսանքը փարատում է Հովհաննու Ավետարանը:

Գալիլիայի Կանա քաղաքում, մի հարսանիքի ժամանակ, որին ներկա էր Հիսուս՝ մոր եւ աշակերտների հետ, խրախճանքի կեսին գինին վերջանում է: Եվ Հիսուսի մայրը դիմում է Որդուն. *«Սրանք էլ գինի չունեն»*, իսկ Հիսուս պատասխանում է մորը. *«Զի՞ կայ իմ եւ քո, կին դու, չեւ է հասեալ ժամանակ իմ»* (Յովհ. Բ 4). *«Ինձ ու քեզ ի՞նչ, ով կին, իմ ժամանակը դեռ չի հասել»* (1999 թ. Աստվածաշնչի նոր աշխարհաբար թարգմանությունն այստեղ ունի՝ *«Ի՞նչ ես ուզում ինձնից, ո՛վ կին, իմ ժամանակը դեռ չի հասել»*): Այնուհետեւ Հիսուս սպասավորներին լցնել է տալիս ջրով 6 քարե թակույկներ (գուռեր) եւ ջուրը դարձնում գինի: Այսպես սկսեց Հիսուս Իր հրաշքները Գալիլիայի Կանա քաղաքում եւ հայտնեց Իր փառքը, եւ աշակերտները հավատացին Նրան (Յովհ. Բ 11):

Գրիգոր Լուսավորչի Վարդապետությունն ավելի եւս օգնում է հասկանալու իմաստը

Հիսուսի խոսքերի՝ *«Իմ ժամանակը դեռ չի հասել»*: Այս առթիվ Վարդապետության մեջ կարդում ենք. *«Արդ՝ լռեալ ամս երեսուն զինքն ի յայտնելոյ, ի հասակ մարմնոյն զարգացեալ, ըստ բնութեան աճման մարմնոյն»*: Այսպես, մինչեւ երեսուն տարեկան հասակը Հիսուս լռում էր եւ ոչինչ չէր հայտնում Իր մասին: Մարմնավոր բնության համաձայն՝ զարգանում եւ հասունանում էր, մինչեւ որ հասնում է ժամանակը, եւ հայտնվում է ճկուն ու ճարպիկ ճորտը՝ լայնաթիկունք, հաստաբազուկ հայ գեղջուկը, եւ իր գոռում գոչյունով ստիպում է անշարժ զույգ եզներին՝ եզնամոլին առաջ շարժել սայլը, որը գիլ-գլոր Մասիսի աջ կողմից իջնելով՝ ճռնչալով գալիս մտնում է Երուսաղեմ. այստեղ էլ Հիսուս մկրտվում է Հովհաննես Մկրտչի ձեռքով Հորդանան գետում եւ հավաքելով աշակերտներին՝ սկսում Իր քարոզներն ու հրաշքները:

Շարունակությունը՝ էջ 6

ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՆԵՐ

ՍԲ. ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ Գ ՕՁՆԵՑԻ
(717-728)

Սկիզբը՝ էջ 3

Հովհաննես Օձնեցու այս ուղեւորությամբ հայ քաղաքական եւ հոգեւոր շրջանները վերջնականապես խզեցին իրենց հարաբերությունները Բյուզանդական կայսրության հետ եւ փորձեցին հարմարվել արաբական տիրապետությանը: Հայաստան ուղարկված զորքերի միջոցով բյուզանդացիները վտարվեցին արաբական մասից, իսկ վերակացուներն ու զինվորները, աճապարանքով թողնելով երկիրը, ստիպված եղան իրենց ունեցվածքի մի մասը թաղել հողում: Կրոնական հարցում Օձնեցին խստորեն հետապնդեց քաղկեդոնականությանը Հայաստանի արաբական մասում, որը բյուզանդացիների քաղաքական հաջողության շրջանում տեղ-տեղ արմատներ էր ձգել անգամ արաբներին ենթակա հայկական երկրամասերում: Հասկանալի է, որ բյուզանդական տիրապետության տակ գտնվող հայկական երկրամասերում հայ հոգեւորականությունն ու բնակչությունը նշանակալից չափով ստիպված էին հետեւել քաղկեդոնականությանը: Այնպես որ, հազիվ թե կարելի է համաձայնել Մ. Օրմանյանի հետ, թե բյուզանդական Հայաստանի հայությունը նույնպես գտնվել է Հայոց Առաքելական եկեղեցու, եթե ոչ ենթակայության, ապա ազդեցության ներքո: Այլ հարց է, որ Լեւոն Իսավրացին, լինելով պատկերամարտության ջատագով, քաղկեդոնականության մոլեռանդ պաշտպանությամբ հանդես չէր գալիս:

Այսուհանդերձ հայերի մեծ մասի հակաբյուզանդական դիրքորոշումը խիստ անհանգստացրեց բյուզանդական կայսերը, որը Վասիլ իշխանին հատուկ դեսպանությամբ ուղարկեց Հայաստան, որը նպատակ ուներ պարզելու, թե ինչու է նա այդ չար բանը կատարել՝ ի նկատի ունենալով հայերի մերձեցումը արաբներին: Դեսպանության գործունեության եւ բանակցությունների մասին ոչինչ հայտնի չէ: Հայտնի է միայն, որ Վասիլ իշխանը ծանր հիվանդացավ, որին բժիշկները ոչնչով չկարողացան օգնել, իսկ երբ Հայոց կաթողիկոսը նրան առժամանակ առողջացրեց, նա ընդունեց Հայ Առաքելական եկեղեցու դավանանքը եւ հաստատվելով Հռոմայրում՝ 15 տարի անցկացրեց ճգնավորությամբ՝ որպես Հայոց եկեղեցու հավատացյալ:

Ղեւոնդի հաղորդած տեղեկությունների համաձայն՝ Օմարը քրիստոնեությունը քննադատող նամակ է ուղարկում բյուզանդական կայսր Լեւոն Իսավրացուն, իսկ վերջինս էլ նրան հերքողական պատասխան է գրում՝ պաշտպանելով քրիստոնեությունը եւ Սուրբ Գիրքը իսլամական վարդապետության հարձակումներից: Դժվար է ասել, թե որքանով էր կապված կայսեր պատասխանի հետ, այնուամենայնիվ խալիֆ Օմար Բ-ն վերջ տվեց քրիստոնյաների նկատմամբ մինչ այդ տեղ գտած բռնություններին: Մյուս կողմից բյուզանդական կայսեր պատկերամարտ ընթացքն ավելի շատ ուղղված էր քաղկեդոնականության դեմ, որի ծեսերի մեջ պատկերապաշտությունը կարեւոր տեղ էր զբաղեցնում, իսկ իսլամում բացարձակապես արգելված էր: Պատկերամարտությունը, որին ծնունդ էր տվել Հերապոլսի եպիսկոպոս Զենոնը, նրա ժամանակներում առանձին տարածում չէր գտել եւ միայն իսավրական ծագում ունեցող Լեւոն կայսրն էր վերցրել իր հովանավորության ներքո՝ կարգադրելով ոչնչացնել պատկերները եկեղեցիներում եւ հասարակական վայրերում: Պատկերապաշտության դեմ պայքարն ուժեղացավ կայսեր 724 թվականի հրովարտակի հրապարակումից հետո: Ոչնչացվում էին ոչ միայն սրբապատկերները, այլեւ հալածվում եւ աքսորվում էին սրբապատկերների պաշտպան հոգեւորականները: Պատկերամարտությունը, հասկանալի պատճառներով, հայերի մեջ առանձին ազդեցություն չունեցավ, քանի որ Հայոց եկեղեցին սրբապատկերների հարցում խիստ զգուշավոր էր, չնայած բացահայտ պատկերամարտ բնույթ չուներ:

Շարունակելի

Բաբկեն ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ
Պատմ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր

Խադ եպիսկոպոսը՝ Ներսես Մեծի տեղապահ

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ԱԶԳԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Թագավորական իշխանությունը ամրապնդելու եւ նախարարների կենտրոնախույս նկրտումները զսպելու նպատակով Արշակը սկսում է Արշակավան քաղաքի կառուցումը՝ Մասիս լեռան թիկունքում գտնվող Կոգովիտ գավառում: Ինչպես Մովսես Խորենացին է ասում, նա շինեց մի դաստակերտ՝ մեղավոր մարդկանց ժողովատեղի, եւ ով որ կարողանար այդտեղ ընկնել ու բնակվել, նրա վրա դատական օրենքը չէր գործի: Փավստոս Բուզանդը նույնպես պատմում է այդ մասին՝ նշելով, որ Արշակ թագավորն իր իշխանության բոլոր գավառներին հրաման ուղարկեց, որ բոլոր կողմերում եւ ամեն տեղ մունետիկները հրապարակեն թագավորական հրամանը, ըստ որի. **«եթե մեկը մեկին պարտք է, եթե մեկը մի ուրիշի որեւէ բանով վնասել է... կամ որեւէ մեկից երկյուղ ունի՝ թող գա այն տեղը (թագավորական դաստակերտը). նրա դեմ դատ ու պահանջ չի լինի: Եվ եթե մեկը մեկին մի բան պարտք է, եւ պարտատերը այդ տեղը գա պահանջելու՝ նրան առանց դատի ու արդարադատության բռնեն եւ դուրս հանեն»**: Արշակը թույլատրում է, որ Արշակավանում ազատորեն բնակվեն բոլոր ցանկացողները, նույնիսկ՝ օրինազանցները: Թագավորի ընդունած այսպիսի ծայրահեղ քայլը թելադրված էր ժողովրդի լայն խավերում նեցուկ գտնելու հանգամանքով:

Այդ ամենն առաջացնում է նախարարների դժգոհությունը, որովհետեւ նրանց կալվածքներից դեպի Արշակավան էին փախչում ավանդառուներն ու պարտապանները, ծառաներն ու շինականները: Մովսես Խորենացին հաղորդում է, որ նախարարները բազմիցս բողոքեցին, սակայն Արշակը չլսեց նրանց: Փավստոս Բուզանդը, գրելով Արշակավանի կառուցման մասին, հաղորդում է, որ այդ տեղն ավան ու քաղաք դարձավ, մեծացավ, բազմամարդացավ եւ ամբողջ հովիտը բռնեց:

Թագավորին շատ անգամ հանդիմանեց նաեւ Խադ եպիսկոպոսը:

Խադը Կարին գավառի Մարագ գյուղից էր, Ներսես կաթողիկոսի ձեռնասունը, սկզբնապես նրա մոտ սնված: Ինչպես Փավստոս Բուզանդն է գրում, Խադը հավատի մեջ առաջադեմ եղավ, բոլոր գործերում հավատարիմ գտնվեց, իր պաշտոնում առավելապես ցուցաբերեց սեր՝ Աստծու եկեղեցու հանդեպ: Ապա սուրբ Ներսեսը նրան հանձնեց աղքատների հոգաբարձության գործը: Այստեղ եւս նա աչքի ընկավ իբրեւ բարեխնամ տեսուչ: Այս բոլոր առաքինությունները նկատի ունենալով՝ Ներսես կաթողիկոսը Խադին ձեռնադրեց Բագրեւանդի եւ Արշարունյաց եպիսկոպոս:

Ինքը՝ Ներսես կաթողիկոսը, իր հովվական գործունեությունը շարունակում էր երկրի տարբեր շրջաններում, եւ ինչպես Փավստոս Բուզանդն է ասում, նա տարածում էր իր հոգածությունը Հայոց բոլոր գավառներում: Իսկ Սոփերքից իմանում ենք նաեւ, որ նա շրջում էր Վասպուրականի գավառներում եւ հաստատում եկեղեցու կարգերը: Ներսես կաթողիկոսն իր հոգեւոր գործունեությամբ հասել էր նաեւ Ուռհա-Եդեսիա քաղաքը:

Արշակ թագավորն Արշակավանում թագավորական ապարանք ու եկեղեցի կառուցելուց հետո, երբ Խադ եպիսկոպոսին ստիպեց գալ եւ Արշակավանի եկեղեցում սեղան կանգնեցնել, նա նախատեց եւ հանդիմանեց Արշակ թագավորին եւ նրա հետ եղած մեծամեծներին ու իշխաններին՝ ասելով. **«Բայց ես, տեղապահ եմ, ես իրավունք չունեմ որեւէ բան անել առանց իմ հոր, որ ինձ թողեց (տեղապահ)»**: Ինչպես Մովսես Խորենացին է նշում, Խադը մեծն Ներսեսին էր նման ամեն բանով, մանավանդ աղքատների խնամատարության գործում, որի շտեմարաններն էլ հենց աղբյուրի նման առատացան սքանչելի կերպով, ինչպես Եղիայի եւ Եղիսեի ժամանակ: Այսպես, թագավորին հանդիմանելու մեջ էլ նա ահավոր խիստ էր եւ աներկյուղ:

Արշակ թագավորը փորձեց նվերների եւ պաշտոնների միջոցով Խադ եպիսկոպոսին դարձնել իր կողմը: Ինչպես Մաղաքիա արքեպիսկոպոս Օրմանյանն է գրում՝ հենվելով Մովսես Խորենացու հաղորդման վրա, թերեւս Արշակին համարձակություն տվողն այն պարագան էր, որ Խադը ձոխ հանդերձներ ու ձիեր շատ էր սիրում, որի պատճառով էլ նրան համապատասխանաբար պարսավում ու ծաղրում էին մանավանդ նրանք, որոնց նա հանդիմանում էր: Բնականաբար, իր այս թուլությունը գիտակցելով՝ Խադը հրաժարվում է շքեղ զգեստներից եւ հագնում մազեղեն եւ մինչեւ իր մահվան օրը շրջում միայն ավանակով: Ուստի Խադ եպիսկոպոսը Արշակ թագավորից ստացած ընծաները հենց նրա ներկայությամբ բաժանում է աղքատներին, բայց, ինչպես Փավստոս Բուզանդն է նշում. **«հանդիմանությունը չէր պակասեցնում մինչեւ այն աստիճան, որ թագավորը հրամայեց՝ բանակից նրան հալածել»**:

Պատմիչի վկայությամբ՝ այդ անհանգիստ ժամանակներում Խադ եպիսկոպոսը գնում խնամում էր աղքատներին, ինչպես պատվիրել էր սուրբ Ներսեսը՝ մինչ իր Հունաց Վաղես կայսեր մոտ գնալը: Խադ եպիսկոպոսի ձեռքով կատարվում էին շատ նշաններ ու սքանչելիքներ, հիվանդների բժշկություններ եւ էլի ուրիշ շատ զարմանալի բաներ: Օրինակ, երբ նա օգնում էր աղքատներին, եւ դատարկվում էին իր բոլոր կճուճներն ու ամանները, մառանի բոլոր կարասները, մյուս օրը գնում եւ տեսնում էր, որ դրանք, ասես Աստծո հրամանով, նորից լցվել են: Եվ այդպես միշտ:

Փավստոս Բուզանդը Խադի մասին պատմելիս նշում է, որ մի զարմանալի, անվանի եւ հռչակված անձ էր Հայաստանում. շրջում էր Հայոց բոլոր եկեղեցիներում, խրատում եւ ուսուցանում էր, ինչպես իր ուսուցիչ Ներսեսը: Մի անգամ երկու գող սուրբ Խադ եպիսկոպոսի եկեղեցու եզները գողացել տարել էին: Հաջորդ օրն այս գողերի աչքերը կուրացան, եւ նրանք առանց գիտակցելու՝ խարխափելով բոլոր եզները բերեցին Խադի դուռը: Ինքը՝ եպիսկոպոսը դուրս եկավ, նրանց տեսավ եւ գոհություն տվեց Աստծուն, Ով այդքան վերակացու եւ խնամող է հավատացողներին: Հետո Խադ եպիսկոպոսն աղոթքի կանգնեց, գողերի աչքերը բժշկեց, հրամայեց նրանց լողացնել ու կերակրել: Վերջում նրանց օրհնեց, տվեց այն եզները, որ նրանք գողացել էին եւ ճանապարհ դրեց:

Այս ամենը ցույց են տալիս, որ Խադ եպիսկոպոսն օժտված էր ներողամտության աստվածային շնորհով եւ կարող էր Արշակավանում կառուցված եկեղեցում սեղան կանգնեցնել: Սակայն դա տեղի չունեցավ, քանզի Խադը խիստ կարգապահ էր եւ որպես տեղապահ՝ իրավունք չվերապահեց իրեն այդ անել: Իսկ երբ Ներսես կաթողիկոսը վերադարձավ՝ իր հերթին եւս սկսեց հանդիմանել Արշակին՝ Արշակավանում այդքան մարդ ժողովելու համար, եւ խորհուրդ տվեց թագավորին՝ քակել այդ տեղը, որ շինվել է այդքան մեղքերով, անօրենությամբ, չարությամբ եւ հափշտակությամբ, եւ բոլորին ետ ուղարկել իրենց տեղերը, որտեղից եկել էին՝ վերադարձնելով նաեւ նրանց հասանելիք պարտքերը: Սակայն Արշակ թագավորը, Ներսես կաթողիկոսի խոսքին հակառակ, շարունակում է իր ծրագրած Արշակավանի կառուցումը, ինչից անհանգստացած կաթողիկոսը զգուշացնում է. **«Գիտցած լինես, ո՛վ թագավոր, որ այս (քո արածի) մասին է գուշակել Աստված մարգարեի բերանով, թե «վա՜յ նրան, որ տուն է շինում ոչ արդարությամբ եւ վերնահարկ է կառուցանում ոչ իրավունքով»... որովհետեւ ավերակ կդառնան եւ նրանց մեջ հավիտյան մարդ չի բնակի»**:

Փավստոս Բուզանդը եւ Մովսես Խորենացին տարբեր կերպ են ներկայացրել Արշակավանի կործանումը: Ըստ Փավստոս Բուզանդի՝ երանելի Ներսեսի բերանից ելած այն խոսքերից հետո հազիվ էր անցել երեք օր, որ Աստված Արշակավան գյուղաքաղաքը հարվածների ենթարկեց: Մարդկանց եւ անասունների վրա սկսեցին դուրս գալ վատորակ պալարներ, որ կոչվում է ժանտ:

Շարունակությունը՝ էջ 8

ՇԵՆՈՒԴԱ Գ

ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ԱՍՏՎԱԾԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Սրբազան ավանդություն

Սկիզբը՝ էջ 3

Հապա ինչպե՞ս են մեզ հասել: Բացառությամբ Պողոս առաքյալի, ով տասնմեկ առաքյալներից մեկը չէր եւ չէր մասնակցում այն հանդիպումներին, որոնք Տերն ունեցավ Իր հարությունից հետո, տասնմեկ առաքյալները, ում հետ Տերն Իր հարությունից հետո անցկացրեց 40 օր, գրել են խիստ սակավ, եւ նրանց գրածը չի պարունակում քրիստոնեության ամբողջ վարդապետությունը: Միայն մեկ բացատրություն կա սրան. դա այն է, որ Տեր Հիսուս Քրիստոսի վարդապետությունները մեզ հասել են Ավանդության, այսինքն՝ առաքյալների կողմից ավանդման միջոցով:

Եկեղեցին ապրել է այս վարդապետությունները՝ ըստ Տիրոջ խոսքի. **«Այն խոսքը, որ խոսեցի ձեզ հետ, հոգի է եւ կյանք»** (Հովհ. Զ 64): Առաքյալները հասկացան խոսքերի հոգին եւ փոխադրեցին այն կյանք, եւ այս խոսքերը մեզ հասան եկեղեցու կյանքում:

Հետեւաբար, կարող ենք ասել, որ Սրբազան Ավանդությունը եկեղեցու կյանքն է կամ կենդանի եկեղեցին: Առաքյալներն այս կյանքը, Տիրոջից իրենց սովորած եւ ընդունած ամեն ինչով հանդերձ, ավանդեցին եկեղեցու սրբերին: Սակայն նրանք չգրեցին դրանք Ավետարաններում կամ թղթերում, այլ թողեցին իբրեւ ապրող կիրառություններ եւ վարդապետություններ եկեղեցու կյանքում:

Այդ վարդապետությունների շարքում են եկեղեցական կանոնակարգությունը, ծեսերն ու խորհուրդները:

Արդյո՞ք կարծում եք, որ Լեռան քարոզը (Մատթ. Ե-Է) երեք տարվա ընթացքում Տիրոջ ունեցած միակ քարոզն է: Սա անհավատալի է: Տիրոջ խոսքերը չանհետացան, աշակերտները դրանք պահեցին իրենց սրտում, ականջներում եւ մտքում: Իրենց բարի սրտի գանձից, իրենց սուրբ հիշողությունից նրանք դուրս բերեցին Տիրոջ խոսքերն ու ավանդեցին եկեղեցուն «Ավանդություն» (Tradition) կամ «Առաքելական ավանդություն» (The Apostolic Entrustment) անվան տակ: Սուրբ Հոգին նրանց սովորեցրեց ամեն ինչ եւ հիշեցրեց այն ամենը, ինչ Տերն ասել էր՝ համաձայն Իր անսուտ խոստման (Հովհ. ԺԴ 26):

Դ. ԱՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆԸ ՎԵՐՑՎԱԾ Է ԱՌԱՔՅԱԼՆԵՐԻ ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻՑ:

Շատ են այն առաքյալները, որոնք չեն գրել թղթեր (նամակներ): Որտե՞ղ են նրանց վարդապետությունները: Որտե՞ղ է աստվածային ներշնչանքի արդյունքը նրանցում: Որտե՞ղ է Սուրբ Հոգու գործը, Ով խոսում է մարգարեների միջոցով: Հնարավոր չէ նաեւ, որ որոշ առաքյալներ սովորեցնում էին միայն այն, ինչ գրում էին: Հնարավոր չէ, օրինակ, որ Հակոբոս առաքյալի վարդապետությունը ներառեր միայն այդ մեկ թուղթը, ոչ էլ որ Հուդա առաքյալը սովորեցրած լիներ միայն մեկգլխանի մեկ թղթում բովանդակվածը: Իսկ ի՞նչ ասել մնացած այն տասնմեկ առաքյալների մասին, որոնց վարդապետություններից ոչ մի բառ մեզ չի հասել: Ի՞նչ են նրանք քարոզել: Ի՞նչ են նրանք թողել եկեղեցուն: Ամենայն հավանականությամբ այդ վարդապետությունները, կամ դրանց մի մասը մեզ հասել են Ավանդության միջոցով:

Առաքյալները մտնում էին ժողովարաններ՝ սովորեցնելու եւ հակառակորդներին ընդդիմաբանելու համար, սակայն սրանից ոչինչ մեզ չի հասել: Նրանք քարոզում էին Երուսաղեմում, Հուդայում եւ Սամարիայում, մինչեւ ամենքը հավատային, բայց նրանց քարոզությունից մեզ հասել է միայն մի փոքրիկ մաս: Պողոս առաքյալը Հռոմում մտավ մի տուն, ուր նա անցկացրեց երկու տարի՝ համարձակորեն եւ անխափան քարոզելով Աստծո արքայությունը եւ սովորեցնելով Տեր Հիսուս Քրիստոսի մասին (Գործք ԻԸ 30-32): Այդ քարոզությունից ոչինչ չի հասել մեզ: Ո՞ւր անհետացավ այն:

Ե. ԱՆԿԱՍԿԱԾ, ԱՌԱՔՅԱԼՆԵՐԸ ԿԱՆՈՆՆԵՐ ՍԱՀՄԱՆԵՑԻՆ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՀԱՄԱՐ: ՈՐՏԵ՞Ղ ԵՆ ԴՐԱՆՔ:

Արդյո՞ք տրամաբանական է ընդունել, թե Տիրոջ առաքյալները, Տիրոջ բոլոր վարդապետություններն ընդունելուց հետո, եկեղեցին թողեցին առանց նրա գործունեությունը կարգավորող կանոնների կամ օրենքների: Իհա՛րկե ոչ. սակայն նրանք չգրեցին դրանք իրենց թղթերում, քանի որ այսպիսի բաները հասարակության համար չեն, կամ որովհետեւ դրանք, միեւնույն է, բոլորին հայտնի պիտի դառնային գործառության միջոցով: Անտարակույս այդ կանոնները մեզ հասել են Սրբազան Ավանդության միջոցով:

Շարունակությունը՝ էջ 7

Գրիգոր Նարեկացու «ՀԱՐՈՒԹՅԱՆ ՏԱՂԻ» նոր մեկնությունը

Սկիզբը՝ էջ 4

Այժմ զանք մի շատ կարեւոր հարցի, որի վրա, առանց չափազանցության, գլուխ են կոտրել միջնադարյան մեկնիչներից մինչեւ ժամանակակից բանասերները: Առաջին իսկ հայացքից լուրջ տարակուսանք է հարուցում Մասիս լեռան եւ Երուսաղեմի անբնական «հարեւանությունը», որ տեղիք է տվել մինչ այժմ ամենատարբեր ենթադրությունների ու կռահումների: Դեռեւս միջնադարից մեկնիչները կարծել են, թե Երուսաղեմ անվան տակ Նարեկացին նկատի է ունեցել Մասիս լեռան մերձակա էջմիածինը, ուր, ըստ Գրիգոր Լուսավորչի տեսիլքի, իջավ Աստծո Որդին՝ շրջապատված լուսեղեն, հրաթեւ ոգիներով (Ագաթ. §732): Եվ հենց այս մտքով էլ թիվ 7672 ձեռագրի գրիչը (թ. 14ա-բ, 1787 թ.) «Յարութեան տաղը» վերնագրել է «Սուրբ էջմիածնա տաղ ասւի»): Բայց նման ենթադրությունը, որքան էլ սպասելի, այնուհանդերձ չի կարող հիմնավոր լինել՝ նախ եւ առաջ այն պարզ պատճառով, որ այդ դեպքում Նարեկացին, որը Սինա լեռը թողած՝ Մասիսի հետ է կապում Քրիստոսի գալուստը, հենց էջմիածին էլ կկոչեր այդ քաղաքը, որ Միածնի անունն է կրում, եւ այն չէր փոխարինի Երուսաղեմ անունով: Նարեկացին «Յարութեան տաղով» փառաբանում է Յիսուսի հարությունը, որ տեղի ունեցավ հենց Երուսաղեմում, որի համար էլ տաղի վերջում Նոր Սիոնի որդիները փառք են երգում Քրիստոսի ամենազոր հարությանը:

Մասիսի եւ Երուսաղեմի հարակցության առեղծվածը լուծելու համար բանասերներից ոմանք էլ Մասիս անունը ընկալել են փոխաբերաբար՝ իբրեւ Սինա լեռ եւ հարցը համարել փակված:

Իմ տեսակետը տարբեր է մինչ այժմ առաջարկված լուծումներից: Հակառակ նախորդ բոլոր մեկնիչ-մեկնաբանների՝ պետք է ընդգծել, որ «Յարութեան տաղում» Մասիսը Սինա լեռը չէ, ոչ էլ Երուսաղեմը՝ էջմիածին: Իհարկե, երկու աշխարհագրական վայրերի իրարից հեռու գտնվելը բանաստեղծի համար որեւէ խնդիր չի ներկայացնում. նա միշտ էլ կարող է հեռավորն իբրեւ մերձավոր պատկերել, հատկապես, երբ այդ տեղանուններն իրար հետ խորհրդանշական կապ ունեն: Մասիսը խորհրդանշում է ջրհեղեղից ջնջված մարդկային ցեղի վերածնունդը, իսկ Երուսաղեմում Քրիստոսի հարությունը մահախուճապ մարդկությանը շնորհեց մահից հետո վերածնվելու հույսը: Գրիգոր Նարեկացու բանարվեստին բնորոշ է համեմատությունների եւ պատկերների համադրման մաքսիմալիզմը եւ հիպերբոլան (չափազանցություն), բայց մեծ բանաստեղծին խորթ չէ նաեւ դրանց հակոտնյան, որ ոճաբանության մեջ հայտնի է լիտոտա (նվազասություն) անունով: Հիշենք Ե. Չարենցի *«Աշխարհն էլ դարձել է մի փողոց»* համեմատությունը: Այդպես էլ կարելի է կարծել, որ Նարեկացու սայլն էլ, Մասիսից իջնելով, մտնում է Երուսաղեմ:

Անկախ սրանից, սակայն, այստեղ գործ ունենք Նարեկացուն շատ սիրելի մեկ այլ գեղարվեստական հնարանքի հետ: Աստծո Որդու ընթացքը՝ տապանից զատված սայլով, Մասիսից մինչեւ Երուսաղեմ տարածության մեջ չէ, այլ՝ ժամանակի, եւ սայլին լծված սաթ եւ սպիտակ զույգ եզներն էլ խորհրդանշում են գիշերն ու ցերեկը: Սայլի երթը Մասիսից դեպի Երուսաղեմ խորհրդանշում է ջրհեղեղից նորոգված մարդկության հոգեւոր ընթացքը՝ Մասիսին իջած առաջին մարդուց՝ Նոյից, որ կոչվեց Աշխարհահայր («Իսկ ես սաստիցն անցելոց՝ զայրն արդար՝ Աշխարհահայր երկրակալ յաւիտենադիր ուխտիւ կացուցեալ...» (Ագաթ. §296, էջ 155), մինչեւ Քրիստոսի հարությունը Երուսաղեմում: Կարելի է կարծել, թե սայլը Նոյան տապանի փոխակերպված մասն է, որով Քրիստոս՝ նոր Աշխարհահայրը (Եսայի մարգարեն այսպես է կանխագուշակում Օծյալի՝ Քրիստոսի գալուստը. *«Զի մանուկ ծնաւ մեզ... աստուած, հզօր, իշխան, հայր հանդերձելոյ աշխարհին»* (Թ 6) իջնում է Մասիսի գագաթից:

Խաչանման եղջյուրներով, մարգարտակուռ եզները (Ավետարանի ավանակի փոխարեն) ոսկեղեն գահին բազմած Արքայորդուն, իմա՝ Քրիստոսին, շքեղազարդ սայլով տանում են Երուսաղեմ՝ խաչելության:

Այստեղ շատ տեղին է հիշել Գրիգոր Նարեկացու բանաստեղծական արվեստի քաջիմաց հետազոտող երջանկահիշատակ Արշալույս Ղազինյանի դիտողությունը: Պատասխանելով Մկրտիչ Մկրյանի հայտնած կարծիքին, թե. *«Այժմ դժվար է հասկանալ, թե ինչ կապ ունի այդ տաղը իբրեւ այլաբանություն Քրիստոսի Հարության տոնի հետ»* (Մ. Մկրյան, Գրիգոր Նարեկացի, Երեւան, 1955, էջ 154)՝ Ա. Ղազինյանը նկատում է. *«Եթե դժվար է հասկանալ այլաբանությունը, ապա դա չի նշանակում, թե չկա այդ կապը: Եվ մի՞թե միշտ էլ դժվար չի եղել թափանցել մեծ բանաստեղծների՝ Հոմերոսի, Դանթեի, Շեքսպիրի եւ ուրիշների աշխարհը»* (Արշալույս Ղազինյան, Գրիգոր Նարեկացի՝ բանաստեղծական արվեստը, Անթիլիաս, 1995, էջ 126): Միանգամայն ճիշտ է Ղազինյանի այն բնորոշումը, թե՝ *«սայլը խորհրդանշում է ժամանակի ու պատմության ընթացքը»* եւ թե՝ *«սայլը իբրեւ առարկա՝ Նարեկացու համար խորհրդանիշ է, ժամանակի ու շարժման խորհրդանիշ»* (նույն տեղում, էջ 127):

Աստծո շարժումը՝ հավիտենական ժամանակի միջով, Նարեկացին հանճարեղորեն ցույց է տվել «Տաղ եկեղեցւոյ Գրիգորի Նարեկացւոյ» բանաստեղծության մեջ. Աստված, հավիտենական աներբ ժամանակից ի վայր խաղալով, ժամանում է Երուսաղեմ՝ Սողոմոն իմաստունի ձեռնարկած Աստծո տաճարի հիմնարկեքին.

Յառաջ քան շարժիչն՝ աներբ էիցըն կայք,
Աւէն խորհրդոյ եւ հրաւիրող բարեաց.
Բանին վեր առեալ իմաստութեամբ
կազմեալ,
Ձերբիցն եղանիւր եթերական կամաւ:
Անճարիցըն ճարն ճարտարապետեալ
եռահիւսակ զարդիւք,
Խաղացմամբ ի վայր գա՜յր, հասանէր
աւուրբք...

(Գր. Նարեկացի, Տաղեր եւ գանձեր, Երեւան, 1981, էջ 126):

(Նախքան արարումն արարածների
Արարիչն աներբ նախասահմանեց
Բարեհրավեր օրենք ու խորհուրդ:
Ճարտարապետված ճարն անճարների
Եռասրբությամբ պսակազարդված՝
Շարժվելով ի վայր՝ տեղ հասավ շուտով)

(Գր. Նարեկացի, Մատյան ողբերգության. Տաղեր, Երեւան, 1979, էջ 593):

Նարեկացի բանաստեղծը եւս աստվածային զարմից է, եւ նրա հոգին, ժամանակի միջով թեւածելով, շրջում է մարդկության բոլոր սերունդների մեջ՝ համեմատելու եւ կշռելու իր մեղքի չափը.

Եւ վասն զի սլացեալ ոգւոյս թեւաւք
Ի թիւս անբաւից ծննդոց մարդկան՝
Եդի ի կշիռս իմանալեացս մտաց,
Ոչ գտի համեմատ զոք ինձ պարտաւոր...

(Գր. Նարեկացի, Մատեան ողբերգութեան, Բան ԾԵ, Ա, Երեւան, 1985, էջ 463):

Հոգուս թեւերով շրջեցի մարդկանց
Անթիվ, անհամար սերունդների մեջ,
Եվ ինքս իմ մեջ կշռադատելով՝
Չգտա ոչ ոք ինձ չափ մեղավոր...

(Գր. Նարեկացի, Մատյան ողբերգության, թարգմ.՝ Մկրտիչ Խերանյանի, Երեւան, 1966):

Ալբերտ Մուշեղյան
Բանասիրական գիտ. դոկտոր

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԵՎ ՀՈԳԵՎՈՐ ԿՅԱՆՔԻ ՈՐՈՆԵԼԻ ԿԱՊ

Հայաստանյայց Առաքելական Սբ. եկեղեցին խորքի մեջ միշտ հակամետ է եղել լուսավոր ու կրթական գործունեության: Եվ զաղտնիք չէ, որ դարեր ի վեր հասարակության գրագետ մասի օրրանը եկեղեցին է եղել:

Անշուշտ, թասրոնն էլ աշխարհ է եկել ոչ թե խավարի, այլ լույսի մղումով ու թեեւ ոչ միանշանակ վերաբերմունքի է արժանացել որոշ հոգեւոր հայրերի կողմից, սակայն մարդկության առաջընթացի հետ աստիճանաբար գրավել է իր արժանի տեղը: Թերթում եմ Նոր Ջուղայի թասրոնի մասին եզակիորեն ամբողջական մի գիրք՝ Նոր Ջուղայի հանրագիտակ մտավորական Լեւոն Գ. Մինասյանի ուսումնասիրությունը, եւ իմանում երկու հակասէտ հոգեւոր առաջնորդների՝ թասրոնի նկատմամբ ունեցած վերաբերմունքի մասին: Առաջինը Պարսկաստանի եւ Հնդկաստանի թեմի առաջնորդ Եսայի Աստվածատրյանն էր, որ 1891 թ. ժամանելով Նոր Ջուղա՝ արգելում է արդեն գործող չորսամյա թասրոնը: Մշակութային կյանքի այս ոլորտում ամայություն է տիրում մինչեւ 1896 թ., երբ այստեղ է գալիս հոգեւոր նոր առաջնորդը՝ Մաղաքիա եպիսկոպոս Տերունյանը, որը չի զլանում թասրոնի հարցով նույնիսկ դիմել Սբ. էջմիածին՝ Խրիմյան Հայրիկին: Թասրոնը կյանք է առնում, եւ ներկայացումներ են ստեղծվում ոչ միայն հայերեն, այլեւ անգլերեն ու պարսկերեն լեզուներով...

Մի ամբողջ կյանք եկեղեցու՝ արգելանքի ու քամահրանքի պայմաններում ապրածիս համար թեհրանահայ գաղութի հոգեւոր դրվածքը հայտնագործության պատեհություն եղավ: Այն սկսվեց իրանահայ գրողների ժողովածուից, ուր հանդիպեցի նաեւ բանաստեղծ Արտակ արք. Մանուկյանի անվանն ու ծանոթացա նրա ստեղծագործություններին: Ուրեմն գերաշնորհ հայրը նաեւ բանաստեղծելու անհրաժեշտություն է զգացել... Պատահական չէ, որ նրա անվանը հանդիպեցի նաեւ համայնքի մշակութային բոլոր ձեռնարկումների, այդ թվում՝ թասրոնի 50-ամյակի երախտավորներին նվիրված մեծարանքի շքեղ երեկոն իրականացնող հովանավորի դերում:

Երկու ամսից քիչ պակաս լինելով Թեհրանում՝ համոզվեցի, որ մեկ տարի առաջ վախճանված սրբազանին փոխարինելու եկած Սեպուհ արք. Սարգսյանն իր նախորդի արժանի ժառանգորդն է:

Թեհրանում այսօր գործում է ութ եկեղեցի, որոնցից երեքը վաղ շրջանի են: Թադեոս-Բարթողոմեոսը, որը վերանորոգման մեջ էր, մյուսը՝ Սբ. Գեւորգը, որ գործում է եւ պատմամշակութային մեծ արժեք ներկայացնում՝ իր հռչակավոր նկարչների (?) շիրիմներով: Երրորդը Սբ. Մինաս մատուռն է. գողտրիկ մի եկեղեցի, ուր գտա այն, ինչ փնտրում էի մյուս եկեղեցիներում եւ չէի գտնում: Ժամանակին՝ Գրիբոյեդովի սպանությանը վերաբերող նյութերին ծանոթանալիս հանդիպել էի ռուս դեսպանատան անդամների հոշոտված դիակները հայկական եկեղեցու բակում՝ եղբայրական մի գերեզմանում, հայերի նախաձեռնությամբ ամփոփելու մասին: Բայց ո՞ր եկեղեցու. այս մասին որեւէ հիշատակություն չկար: Եվ ահա... մարմարյա հին սալաքարի վրա մանրատառ հսկայական հիշատակություն եմ գտնում...

Թեհրանում հայ եկեղեցիները ոչ միայն հավատքի օջախներ են, այլեւ հավաքատեղի ու հանդիպավայր: Կիրակի ու տոնական օրերին եկեղեցիների բակում ու ներսում մարդիկ կախարդված ունկնդրում են Սբ. Պատարագը, խոսված քարոզներն ու մանավանդ շարականները:

Մեր մշակույթի պատմության մեջ առանձնակի տեղ ունի Նոր Ջուղան:

Սբ. Ամենափրկիչ վանքը դեռեւս 17-րդ դարից ունեցել է իր հոգեւոր դպրոցը, որին համալսարան անունն են տվել: Այս օջախի վարդապետներն անմահացել են հայ գրչության, մանրանկարչության, գիտական եւ տպագրական գործերում մասնուցած իրենց ծառայությամբ: Բավական է ասել, որ վանքն այսօր էլ ունի իր գրադարանը՝ 25 հազար կտոր գրականությամբ, որից 17 հազարը՝ հայերեն: Ունի իր թանգարանն ու մատենադարանը, ուր կան հոգեւոր հարուստ գրականություն, հնագույն քարտեզներ, մագաղաթյա գրքեր, որոնց թվում՝ 16 ու կես կիլոգրամանոց մի «Հայսմավուրք» եւ չորս գրամանոց աղոթագիրք: Այստեղ պահվում են շահերի ու արքաների հրամաններ, հրովարտակներ, կաթողիկոսական կոնդակներ, մեր ժողովրդի մեծանուն զավակների նամակներն ու գրությունները: Արխիվային նյութերի լուսաբանմանը նվիրված «Դիվան»-ում են գտնվում մեր պատմությանն ու տնտեսությանը վերաբերող անհամար արժեքավոր վավերագրեր՝ սկսած շահ Աբասի՝ հայանպաստ հրովարտակներից մինչեւ հայ անվանի վաճառականների ամենատարբեր պայմանագրերն ու ժառանգական հաշվեթղթերը: Այստեղ է գտնվում աշխարհի առաջին տպագրական մեքենաներից մեկը: Ի դեպ. այստեղ այսօր էլ շարունակվում է հրատարակչական գործունեությունը, որի ոգին 9-րդ տասնամյակը թեւակոխած, բայց արտասովոր կենսունակ մի մտավորական է: Նրա գրչին պատկանող գրքերը սերունդներին ու մեր պատմությանն են ավանդում ոչ միայն հոգեւոր, այլեւ գեղարվեստական արժեքներ: Խոսքը Լեւոն Գ. Մինասյանի մասին է:

Շարունակությունը՝ էջ 7

ՇԵՆՈՒԴԱ Գ

ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ԱՍՏՎԱԾԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Սրբազան ավանդություն

Սկիզբը՝ էջ 5

Ս. Հովհաննես առաքյալն իր երկրորդ թղթի վերջաբանում ասում է. **«Շատ բան ունեի ձեզ գրելու, բայց չկամեցա թղթով ու թանաքով գրել, քանզի հույս ունեմ ինքս գալ ձեզ մոտ եւ բերան առ բերան խոսել»** (Բ Հովհ. 12): Նա կրկնում է այս խոսքը նաեւ Երրորդ թղթի վերջաբանում (Գ Հովհ. 13-14): Ո՞րն էր բովանդակությունն այն զրույցի, որ նա ունեցավ բերան առ բերան եւ չգրանցեց: Ինչպե՞ս է այն հասել մեզ:

Երկու թղթերում եղած վերոբերյալ մեջբերումից մենք նկատում ենք, որ առաքելական հայրերը հաճախ նախընտրում էին խոսել, քան գրել, երբ դա հարմար էր իրենց: Նրանց բանավոր վարդապետությունները փոխանցվում էին սերնդեսերունդ եւ այսօր հասել են մեզ:

Հավանաբար առաքյալներն իրենց թղթերում, որքան հնարավոր էր, կենտրոնանում էին հավատքի գլխավոր սկզբունքների վրա եւ թողնում էին եկեղեցու կանոններին ու ծեսերին վերաբերող մանրամասները եկեղեցիներում գործնական կարգավորումներին: Ժողովուրդը դրանք սովորում էր ոչ թե գրքերից, այլ կյանքում եւ գործնականորեն:

Ս. Պողոս առաքյալը կորնթացիներին ուղղած իր առաջին թղթում ասում է. «Իսկ մնացածը կպատվիրեմ, երբ գամ» (Ա Կոր. ԺԱ 34): Որո՞նք էին այդ առաքելական հրահանգները: Արդյոք ընդունե՞լ ենք դրանք Ավանդության միջոցով: Ս. Պողոս առաքյալն ասում է իր աշակերտ Տիտոսին՝ Կրետեի եպիսկոպոսին. «Այն պատճառով քեզ թողեցի Կրետեում, որ ինչ որ պետք է, կարգի բերես եւ քաղաքներում երեցներ կարգես, ինչպես եւ պատվիրեցի քեզ» (Տիտ. Ա 5): Նա իր թղթում չի բացատրում ինչպես կարգել երեցներ՝ ինչ աղոթքներով, ծեսով եւ սրան անհրաժեշտ պայմաններով: Տիտոսն ինչպե՞ս գիտեր այս մասին, եթե ոչ բանավոր ավանդման միջոցով: Ահա թե ինչու է առաքյալն ասում նրան՝ «ինչպես եւ պատվիրեցի քեզ»: Այս հրահանգի մանրամասները թղթում չեն գրանցվել, այլ եպիսկոպոս աշակերտը դրանք սովորել է բանավոր կերպով՝ «բերան առ բերան», եւ դրանք մեզ հասել են սրբազան Ավանդության միջոցով:

Նույնը վերաբերում է նաեւ իր աշակերտ եւ Եփեսոսի եպիսկոպոս Տիմոթեոսին Պողոս առաքյալի գրածին. **«Եվ ինչ որ լսեցիր ինձանից բազում վկաներով, այն ավանդիր հավատարիմ մարդկանց, ովքեր կարողություն ունեն նաեւ ուրիշներին ուսուցանելու»** (Բ Տիմ. Բ 2): Այստեղ առաքյալը գործածում է «լսել» եւ ոչ թե «գրել» բառը: Նա չի ասում, թե իր աշակերտն իրենից ինչ է լսել: Սակայն անկասկած, այդ վարդապետությունը Պողոս առաքյալից ավանդվել է ս. Տիմոթեոսին, ապա հավատարիմ եւ վստահելի մարդկանց, ովքեր իրենց հերթին այն ավանդել են ուրիշներին: Այսպես ավանդումը հաջորդությամբ շարունակվել է, մինչեւ հասել է մեզ:

Նրանք, ովքեր պնդում են ամեն ինչ Սուրբ Գրքի համարներով ապացուցելու վրա, անուշադրության են մատնում առաքյալի գործածած «բերան առ բերան»-ը (Բ Հովհ. 12), եկեղեցիներին վերաբերող նրա հրահանգները, որոնք չեն գրանցվել (Ա Կոր. ԺԱ 34), առաքյալների պատվերներն իրենց աշակերտներին (Տիտ. Ա 5) եւ առաքելական այն վարդապետությունները, որոնք եկեղեցում վերածվեցին գործնական կյանքի, առանց որեւէ թղթի կամ Ավետարանի համարներ լինելու:

Այս կետը լուսաբանելու համար օրինակ բերենք կիրակիի ընդունումը որպես Տիրոջ օրվա:

Միայն Սուրբ Գրքին հավատացող եւ եկեղեցական Ավանդությունը մերժող բոլոր քրիստոնյաներն էլ շաբաթի փոխարեն իբրեւ տերունական օր են ընդունում կիրակին եւ չեն կառչում հետեւյալ համարների տառացի նշանակություններին. **«Հիշիր շաբաթ օրը՝ այն սուրբ պահելու համար»** (Ելք Ի 8) եւ «Զգույշ եղիր, որ շաբաթ օրը սուրբ պահես» (Բ Օր. Ե 12): Որտեղի՞ց են նրանք վերցնում շաբաթ օրվա փոխարեն կիրակին ընդունելու մասին վարդապետությունը: Դա Սուրբ Գրքի՞ց է, թե սրբազան Ավանդությունից: Իհարկե, Ավանդությունից, որովհետեւ չկա նույնիսկ մեկ համար, որն ասի. **«Հիշիր կիրակին՝ այն սուրբ պահելու համար»** կամ **«Զգույշ եղիր՝ կիրակին սուրբ պահելու: Նրանում չպիտի աշխատես»**:

Կիրակիի ընդունումը եկեղեցական ավանդություն է՝ պահված առաքյալների կողմից, ովքեր այն վերցրին Տեր Հիսուս Քրիստոսի վարդապետությունից: Հստակորեն չի նշված Ավետարաններում, սակայն «Գործք առաքելոց»-ում կան վկայություններ, որոնք առնչություն ունեն այս աստվածային ավանդության հետ: Այսպիսով այն վերածվեց եկեղեցու ընդունված կիրառույթի առանց գրված պատվիրանի կարիքի: Սրբազան Ավանդության ճանաչման մի ապացույց է կիրակին սուրբ պահելու հարցում բոլոր եկեղեցիների միաձայնությունը:

Շարունակելի

Թարգմանությունը՝
Սեդա Ստամբոլցյանի

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԵՎ ՀՈԳԵՎՈՐ ԿՅԱՆՔԻ ՈՐՈՆԵԼԻ ԿԱՊ

Սկիզբը՝ էջ 6

Լեւոն Մինասյանը հրատարակել է տասից ավելի գրքեր, որոնց թվում՝ «Նոր Ջուղայի թատրոնը» դրամատիկական երկերի ժողովածուն, Նոր Ջուղայի հոգեւոր ու մշակութային արժեքներին վերաբերող մի շարք ուղեցույց-գրքույկներ: Այս վանքի տներից մեկում, որ կոչում են «Սիմոնենց», 1886 թ. տեղի է ունեցել առաջին թատերական ներկայացումը՝ Նոր Ջուղայում (Էմին Տեր-Գրիգորյան, «Խեչոյի Թուզը»): Այդ տանն այսօր գործում է Հայ ակումբը, որն իր գործունեությունը չի պատկերացնում առանց հոգեւոր մարմնի եւ դպրոցների հոգաբարձության:

Այսօր Սպահանում եղած հայագիտական կրթական դասընթացը եւս անհնար է պատկերացնել առանց վանքում ստեղծված կրթական ավանդույթների ու սերտ գործակցության: Այստեղ ուսանում են ոչ միայն հայ, այլեւ օտարազգի երիտասարդներ: Նրանցից մեկն էլ իրանահայ գրողների միության անդամ Ահմադ Նուրիզադեն է, որը հավասարապես տիրապետում է հայ հին ու նոր լեզվին եւ կազմել ու պարսկերեն հրատարակել է «Հայաստանի պատմությունն ու մշակույթը» ստվարածավալ ժողովածուն՝ սկսած մեր առասպելներից, Մովսես Խորենացուց մինչեւ մեր օրերը, մինչեւ Վահագն Դավթյանի ստեղծագործության միհատորյակը՝ «Կապույտ սիրերգեր» խորագրով...

Թեհրանում գտնվելուս օրերին նկատեցի նաեւ, որ հայ եկեղեցի են գալիս ոչ միայն հայերը, այլեւ պարսիկները, հատկապես կանայք, եւ ինքնամոռաց աղոթում: Սբ. Գեւորգ հին եկեղեցին, ըստ ավանդության, առանձնաշնորհյալ է, ուստի եւ այստեղ իրենց աղոթքն ու աղերսն են ուղղում Տիրոջը ոչ միայն հայերը, այլեւ պարսկուհիները: Անկեղծ ասած, այս պարագան ինձ զարմացնելու հետ նաեւ ուրախացրեց...

Իրանահայերը մեծ ակնածանք են տածում եկեղեցու հանդեպ, բարեխղճությամբ ջանում մշտապես մասնակցել պատարագներին ու հոգեւոր արարողություններին: Այստեղ եկեղեցիներն ունեն ոչ միայն իրենց երգչախումբը, այլեւ կիրակնօրյա դպրոցը:

Նկատեցի, որ երեխաներին վաղ տարիքից եկեղեցուն կապելը, հոգեւոր երգեցողությանն ընտելացնելը նախապես մտածված, մշակված ծրագիր է, իսկ այդ ամենը մշակում ու համակարգում է Առաջնորդարանը: Նույնիսկ «Ալիք» թերթը ազգային ու հոգեւոր տոների առիթով հրապարակում է 4 էջանոց թերթոն, ուր ամենափոքրերը տպագրում են իրենց բանաստեղծությունները՝ Զատիկի, Ամանորի, Վարդանանց քաջերի մասին: Մեր ազգային տոներին մեծ ջերմությամբ է արձագանքում նաեւ Իրանի պետությունը՝ պարսկալեզու մամուլով, ցուցավահանակներով, ազդագրերով:

Մի առանձնակի շուքով են այստեղ պատրաստվում ազգային տոներին: Օրինակ՝ Վարդանանց տոնի եզրափակիչ երեկոն դիմակահանդես-պարահանդեսն էր՝ մեծերի ու փոքրերի մասնակցությամբ: Առաջին անգամ էի տեսնում, թե ինչպես է տոնական տրամադրությունն անբռնազբոս համակում բոլորին՝ մի հարկի տակ առնելով, մեկ միասնական ընտանիք կազմելով: Երգ ու ասմունք, ազգային պարեր, երկխոսությամբ պատկեր, խմբական երգեցողություն: Ես սկսեցի մտածել, որ այն ամենը, ինչ մեզ մոտ կատարում են մշակույթի պալատներն ու տները, այստեղ կատարում է եկեղեցին, եւ ոչ ինքնահոսի կարգով, այլ մտածված, ծրագրված: Ակամայից հիշեցի երջանկահիշատակ Խրիմյան Հայրիկին, որ ասում էր, թե թատրոնն անում է նույնը, ինչ եկեղեցին ու դպրոցը, միայն թե՝ ավելի լավ: Տարակույս չկա, որ մեր հոգեւոր հայրերն արժանավոր ժառանգն են իրենց նշանավոր նախորդի:

Այս տարվա՝ 2003 թ. հունվար եւ փետրվար ամիսներին Առաջնորդարանի նախաձեռնությամբ Թեհրան էր ժամանել փարիզահայ բեմադրիչ-մանկավարժ, թատրագետ Արփի Հովհաննիսյանը՝ գործնական ու տեսական գիտելիքներ տալու հայ թատրասերներին: Դա, անշուշտ, վճռական ու կարեւոր օգնություն է լինելու թեհրանահայ արդի թատրոնին: Այնպես որ իրանահայ հոգեւոր օջախները ժամանակակից ուղղվածություն ունեն, եւ հավանաբար դրանում է լայն զանգվածների, ամբողջ իրանահայության մեջ ունեցած նրա ընդունելության ու համարումի գաղտնիքը:

Վարսիկ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ
Թատրագետ

Խադ եպիսկոպոսը՝ Ներսես Մեծի տեղապահ

Սկիզբը՝ էջ 5

Այս հարվածը երեք օրից ավելի չտեւեց, բայց քաղաքը անմարդացավ. բոլորը կոտորվեցին. մոտ քսան հազար ընտանիք: Թագավորը դուրս է գալիս Ներսես հայրապետին փնտրելու. նրան գտնելուց հետո խնդրում է իր համար աղոթել, քանզի երկյուղ է ունենում, թե միգուցե ինքն էլ մեռնի:

Այդ ժամանակ Ներսես եպիսկոպոսապետը սկսում է խոսել թագավորի հետ եւ ասում. *«Որովհետեւ այս աշխարհիս վրա արդարներն ու մեղավորները խառն են ապրում, ուստի արդարների պատճառով մեղավորներն էլ խնայվում են եւ ապրում են... Ինչպես թշնամու ձեռքով մաքուր ցորենի մեջ ցանած որոմը, որ նրա հետ միասին բուսնում է՝ խնայվում է, մաքուր ցորենի հետ (աճում է) եւ կեղտոտ որոմը, մի գուցե որոմը քաղհան անելիս ցորենն էլ պոկվի: Այս պատճառով որոմն էլ ցորենի պես առժամանակ դարմանվում է ցողով, անձրեւով, ոռոգումով, ջերմությամբ եւ պայծառ արեգակի լույսով: Այս այսպես կշարունակվի մինչեւ հունձքի ժամանակը, երբ ցորենի բերքը հնձում ու ժողովում են արքայության շտեմարաններում, իսկ որոմը հավիտենական կրակի մեջ են ածում ու այրում: Այս հունձքը՝ ժամանակների վերջն է, երբ Աստծու Որդին կգա եւ Իր հետ իջած երկնավոր մշակներին կհրամայի հնձել գերեզմաններից դուրս եկած բոլոր ննջեցյալներին: Այն ժամանակ Նա ընտրություն կանի. արդարներին ցորենի նման Իր հետ արքայություն կտանի, իսկ մեղավորներին որոմի նման կհրամայի լցնել հավիտենական անշեջ կրակը»:*

Այլ է պատմահայր Մովսես Խորենացու՝ Արշակավանի կործանման նկարագրությունը: Նա գրել է, որ Հայոց դժգոհ նախարարները, ի մի ժողովվելով, դիմում են դեպի թագավորական դաստակերտ Արշակավան եւ ծծկեր երեխաներից բացի, բոլորին կոտորում, քանզի գազազած էին իրենց ծառաների եւ հանցավորների դեմ: Այս մասին իմանալով՝ Մեծն Ներսեսը թեպետ շտապում է այնտեղ, բայց չի կարողանում կոտորածից առաջ հասնել, այլ միայն այն պահին, երբ կոտորվածների երեխաներին նախարարներն ուզում էին գերի տանել, ինչպես հեռավոր թշնամիների երեխաների: Մեծն Ներսեսը ազատում է երեխաներին եւ նրանց համար դայակներ ու սնունդ նշանակում: Հետո նրանք մեծանալով կազմեցին Որբք ավանը:

Փավստոս Բուզանդն Արշակավանի կործանման պատմությունն ավարտում է հետեւյալ դրվագով. Արշակ թագավորը ծունկ չոքած մեծ աղաչանքով, պաղատանքով խնդրում էր Ներսես կաթողիկոսին հաշտվել իր հետ եւ ուխտում հետայսու զանց չառնել նրա խոսքերը:

Էդուարդ ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ
Պատմ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր

ԵՐԵԽԱՆԵՐԸ ԵՎ ԱՂԱՆԴՆԵՐԸ

Մարդկությունը պետք է երեխաներին տա այն ամեն լավագույնը, ինչ ինքը ունի

Աղանդավորական շարժումը մեզանում սկիզբ առավ Հայաստանի անկախացումով, երբ ողջ հայությունը զբաղված էր արցախյան գոյամարտի, հանրապետության առջեւ ծառացած քաղաքական եւ տնտեսական նոր հիմնահարցերով: Աղանդները, գառան մորթի հագած գայլերի նման, մարդասիրական օգնություն բաժանելու պատրվակով սկսեցին հայ մարդու մեջ նսեմացնել ազգայինը եւ ջլատել մեր հոգեւոր միասնականությունը, իսկ ամենավտանգավորը՝ սպառնալ մեր երեխաների հոգեւոր ու ֆիզիկական առողջությանը:

Երեխաների իրավունքների պաշտպանության հարցը տարբեր ասպեկտներով արծարծվել ու դեռ շատ պիտի արծարծվի պետական եւ ոչ պետական կազմակերպությունների կողմից: Սակայն այսօր մեզ համար խիստ արդիական է դարձել երեխաների իրավունքների պաշտպանությունը հատկապես հոգեւոր ոլորտում: Այս հարցն առավել է կարեւորվում ու լրջանում, երբ հայացք ենք գցում շրջապատին եւ տեսնում, թե որքան աղանդավորական ընտանիքների երեխաներ են գտնվում խեղված վիճակում, զրկված բժշկական օգնությունից, ծնողների կողմից արժանացած անփույթ եւ կոպիտ վերաբերմունքի:

Ուստի վերջերս՝ այս տարվա դեկտեմբերի 12-ին, Գուգարաց թեմի Վանաձոր քաղաքի Մշակույթի պալատում գումարվել էր «Երեխաները եւ աղանդները» թեմայով մի համաժողով՝ նվիրված հենց երեխաների իրավունքների պաշտպանության հարցերին ու հիմնախնդիրներին: Գուգարաց թեմի առաջնորդ Տեր Սեպուհ եպիսկոպոս Չուլջյանի օրհնությամբ եւ Քրիստոնեական դաստիարակության կենտրոնի նախաձեռնությամբ կազմակերպված այս միջոցառումն ընդգրկում էր երեխաների իրավունքների պաշտպանության թե՛ իրավական, թե՛ հոգեբանական եւ թե՛ հոգեւոր ոլորտները: Հայկական սահմանադրական իրավապաշտպան կենտրոնի նախագահ Գ. Մանուկյանը, իր խոսքում անդրադառնալով ՄԱԿ-ի կոնվենցիային եւ երեխաների պաշտպանությանը, կարեւորագույն խնդիր համարեց երեխայի պաշտպանությունը աղանդներից՝ թե՛ հասարակության մեջ, թե՛ դպրոցում եւ թե՛ ընտանիքում՝ նշելով համապատասխան օրենսդրական հոդվածները:

Իսկ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի Քրիստոնեական դաստիարակության կենտրոնի տնօրեն Տեր Ղեւոնդ քահանա Մայիլյանն անդրադարձավ աղանդների ծագմանը, Հայաստան ներթափանցմանը եւ գործելակերպին՝ մասնավորելով հատկապես աղանդավորական այն շարժումները, որոնք այսօր բավական ակտիվ գործունեություն են ծավալում մեզանում: Աղանդը՝ որպես երեխայի հոգեկան առողջության համար վտանգավոր երեւույթ եւ մանկան հոգին խեղաթյուրող գործոն (սեռական ոտնձգություններ, ինքնասպանություն...), դիտարկեց Հոգենյարդաբանական դիսպանսերի տնօրեն Գ. Քալանթարյանը:

ՀՀ Կրթության եւ գիտության նախարարության Կրթական բարեփոխումների կենտրոնի Լոռու մարզի մասնաճյուղի ավագ մասնագետ Ս. Սարուխանյանի բանախոսության նյութն էլ միտված էր «Դպրոցը՝ որպես երեխայի իրավունքների պաշտպան» թեմային:

Դպրոցն է, որ այսօր հանդիսանում է երեխայի իրավունքների պաշտպան՝ տալով նրան այն անհրաժեշտ գիտելիքները, որոնցով հարստացած եւ զինված՝ հայ մանուկը կարող է զերծ մնալ օտարածին եւ օտարադավան երեւույթներից՝ հարազատ մնալով իր ազգային գաղափարախոսությանը: Հանրակրթական բոլոր դպրոցներում արդեն դասավանդվող Հայոց եկեղեցու պատմություն առարկայի կարեւորության մասին էր Գուգարաց թեմի ՔԴԿ տնօրեն Տեր Վահան քահանա Ազարյանի խոսքը:

Այս համաժողովը դեռեւս առաջին փորձն էր՝ տոտալիտար աղանդներից երեխաներին պաշտպանելու խնդրում: Դահլիճում ներկաների մեջ մեծ թիվ էին զբաղեցնում Վանաձորի հանրակրթական դպրոցների տնօրեններ, փոխտնօրեններ, իրավունք եւ Հայոց եկեղեցու պատմություն դասավանդող ուսուցիչներ, Վանաձորի պետական մանկավարժական ինստիտուտի ուսանողներ: Ներկաների մեջ էին նաեւ մարզային իշխանության ներկայացուցիչներ՝ հանձին Լոռու մարզպետի խորհրդական Է. Հովսեփյանի:

Հույժ կարեւորելով Հայոց եկեղեցու պատմություն առարկայի դասավանդումը հանրակրթական դպրոցներում եւ անհրաժեշտ համարելով նմանատիպ համաժողովները՝ Գուգարաց թեմի բարեխնամ առաջնորդ Տեր Սեպուհ եպս. Չուլջյանն իր օրհնության խոսքում մասնավորապես նկատեց. *«Երեխաներին աղանդներից պաշտպանել նշանակում է մեր երկրի ապագան ապահովագրել գալիք փորձություններից եւ պահպանել հայ ժողովրդի հոգեւոր ամբողջականությունը: Ուստի Հայոց եկեղեցու պատմություն առարկան կոչված է նպաստելու աշակերտների առողջ հոգեւոր դաստիարակությանն ու հոգեւոր կերտվածքին»:*

Դիվան Գուգարաց թեմի

ԱՍՏՎԱԾ *ամենատես* է

«Տիրոջ աչքը բյուր անգամ լուսավոր է արեգակից, տեսնում է մարդկանց բոլոր ճանապարհները եւ նկատում նրանց բոլոր գաղտնի տեղերը»
(Սիրաք ԻԳ 28):

Իմաստունի այս խորախորհուրդ խոսքերն ընթերցելիս մեկ անգամ եւս համոզվում ենք, որ Աստված ամենա-

տես է, ամենագետ եւ գաղտնիքներ քննող: Մեր Տեր Աստված «սրտերն ու երիկամները քննող Աստված է» (հմմտ. Սղմ. Է10): Հարկ է գիտակցել, ընդունել եւ աներկմտորեն հավատալ, որ Տերը ոչ միայն տեսնում է մեր կատարած բոլոր գործերը, այլեւ քննում մեր գաղտնի մտածումները, գիտե յուրաքանչյուրիս սրտի խորհուրդները: Խորհենք, թե օրվա ընթացքում քանի անգամ ենք պղծում մեր միտքը՝ չար ու գազիր խորհուրդներով, մեր լսելիքը՝ պիղծ եւ անբարո խոսքեր ունկնդրելով: Մեր բոլոր զգայարաններով մեղանչում ենք՝ անդադար վնաս հասցնելով մեր հոգուն: Հարկ է մտապես զգոն լինել եւ չարիքից հեռու մնալ, սանձել վատ խորհուրդները եւ բարին գործել, չէ՞ որ Տեր Աստված տեսնում է մեզ ամեն վայրկյան. «Նրա առջեւ է ամեն մարմնեղեն էակի գործը, եւ անկարելի է թաքնվել Նրա աչքից» (Սիրաք ԼԹ 24): Նա «հայտնի է դարձնում անցյալն ու լինելիքը, բացահայտում գաղտնի բաների հետքերը: Նրանից չի խուսափում եւ ոչ մի մտածություն, Նրանից չի թաքնվում եւ ոչ մի բան» (Սիրաք ԽԲ 19-20): Սակայն անհավատ եւ կամ հավատի մեջ անկատար մարդիկ այն համոզումն ունեն, որ ամենակարող Աստված չի տեսնում (կամ ոչ միշտ է տեսնում) իրենց կատարած այս կամ այն վատ արարքը, եւ եթե ականատեսներ էլ չկան, ուրեմն՝ վերջ, շուտով կմոռացվի, կանցնի, կգնա: Կամ ինչպես գողը, երբ գողություն է անում եւ հաջողում է, եւ ինչպես մարդասպանը, երբ մարդ է սպանում, ոճիր է գործում եւ ճողոպրում ատյանից, չի դատապարտվում, չի հատուցում եւ շարունակում է հանգիստ խղճով ապրել, ինքն իրեն մտածում է. «Բարձրյալը չտեսավ իմ մեղքը»: Բայց մի՞թե Աստված չտեսավ: Ինքներս մեզ չխաբենք: Լսենք, թե ինչ է ասում Սիրաքն իր Իմաստության գրքում. «Մի՛ ասա, թե՝ «Կթաքնվեմ Տիրոջից», եւ «Ո՞վ կհիշի ինձ»: «Բազում ժողովրդի մեջ չեմ նկատվի, որովհետեւ իմ հոգին ի՞նչ է այդչափ արարածների մեջ» (Սիրաք ԺԶ 16-17): «Սակայն Աստված մոտ է բոլորին եւ ոչ հեռու եւ գիտե մարդկանց բոլոր բարի եւ չար խորհուրդները, անսխալ կերպով լսում է, ինչ որ խոսվում է լեզվով եւ հայտնապես տեսնում այն, ինչ ծածուկ գործում են մարմնով, քանզի չկա մի արարած, որ անտեսանելի լինի Նրան» (սբ. Ն. Շնորհալի): Իսկ սաղմոսերգուն ավելացնում է. «Միթե ականջ ստեղծողն ինքը չի՞ լսի, կամ աչք ստեղծողն ինքը չի՞ տեսնի... Տերը գիտե մարդկանց խորհուրդները, որոնք ունայն են» (Սղմ. ՂԳ 9, 11): Ուրեմն հավատանք, որ ամեն ինչ իմացող մեկ այլ Դատավոր կա, Ումից չենք կարող թաքցնել մեր գաղտնի չարագործությունները: Ավելի՛ն, Տերը ոչ միայն տեսնում է մեր գործերը, գիտե մեր գաղտնի խորհուրդները, «այլեւ այն, որ տակավին ո՛չ մտածված է եւ ո՛չ գործված՝ ըստ այն խոսքի, թե՝ «Իմ կողմից չգործվածները տեսան քո աչքերը» (Գրիգոր Վարդապետ): Այո՛, Աստծու ամենատես աչքից ոչինչ չի թաքնվում:

Երկյուղենք Տիրոջից, հավատանք ավետարանական ճշմարտություններին, չէ՞ որ Աստծու խոսքն անսուտ է, եւ Աստված՝ անխաբելի: Եթե ամբողջ սրտով հավատանք Աստծու ամենակարողությանը, եւ որ՝ ամեն պահ տեսնում է մեզ Աստված, չենք հանդգնի սրտում չարություն խորհել, բերանով անիրավություն խոսել կամ հոգով մեղք գործել: Սուրբ Ն. Շնորհալին ասում է. «Նա, ով հավատում է, թե Աստված տեսնում է, ինչպե՞ս կհանդգնի համարձակորեն չար բան խոսել կամ գործել» («Թուղթ ընդհանրական»): Ուստի մտատես մեր աչքի առջեւ ունենանք Աստծուն, որպեսզի չհամարձակվենք չարիք գործել: Հայրերն ասում են, թե «բոլոր հոգեւոր եւ մարմնավոր առաքինությունների լրումն է Աստծուն միշտ աչքի առջեւ ունենալը»: Հնազանդվենք Տիրոջը եւ բարիք գործենք, քանզի՝ «Չար գործեր անելիս դեւերին ենք ժառանգակից դառնում եւ եթե Աստծուն սիրենք, Աստծուն ենք ժառանգում» (սբ. Եվագր): Միավորվենք Աստծուն հավատի միջոցով:

Հիշենք, որ Աստված սահմանել է մի օր, երբ արդարությամբ պիտի դատի աշխարհը՝ մարդկանց ծածուկ եւ հայտնի գործերը, մտածումները, եւ ոչ մի ամբարիշտ չի արդարանա Տիրոջ առջեւ: Ուստի «Դատապարտվելու դատաստանի ահով ու երկյուղով զգեստավորվենք, որպեսզի հավիտենական կրակի երկյուղով անշեջ լուսավորություն հագնենք» (սբ. Եվագր): Եվ եթե ամեն անգամ չար բան խորհելիս կամ գործելիս հիշենք դատաստանի երկյուղը, Դատավորի սպառնալիքը, անշիջանելի կրակը, անքուն որդը, ծախակողմյան թեւը, այծերի բազմությունը եւ այն, թե ուր են գնում անսահման տանջանքները, ապա կզղջանք եւ հեռու կմնանք չարիքից: Ականջալուր լինենք Պողոս առաքյալի խոսքին, որ ասում է. «... ինչ որ ճշմարտությամբ է, ինչ որ՝ պարկեշտությամբ, ինչ որ՝ արդարությամբ, ինչ որ՝ սրբությամբ, ինչ որ՝ սիրով, ինչ որ՝ բարի համբավով, ինչ որ՝ առաքինությամբ, ինչ որ՝ գովությամբ,- այն խորհեցեք» (Փիլիպ. Դ 8): Եվ թող Ինքը՝ բարյաց Պարգեւատուն՝ Աստված, տա մեզ զորեղ եւ անսասան հավատ՝ ապրելու մեր այս պանդխտության ժամանակը՝ բարի կենցաղավարությամբ, խոհեմությամբ եւ արդարությամբ: Փութանք հասնել երկնքի վայելչությանը, լինել ժառանգորդն անմահ, ախորժելի, փառավորված կյանքի եւ թագավորելու Հոր, Որդու եւ Սուրբ Հոգու հետ հավիտյանս. ամեն:

Անժելա ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

ՔՐԻՍՏՈՆՅԱ ՀԱՅԱՍՏԱՆ
Կրոնական, մշակութային, լրատվական երկշաբաթաթերթ
Հիմնադիր՝
Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին
Հրատարակիչ՝
Ս. Էջմիածնի Քրիստոնեական դաստիարակության կենտրոն
Գլխավոր խմբագիր՝
Աստղիկ Ստամբոլցյան
Գրանցման վկայական՝ 624
Խմբագրության հասցեն՝
ք. Վաղարշապատ, ՔԴԿ
հեռախոս՝
(0+31) 56780, 54510
Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի տպարան
Ստոր. է տպագր. 29. 12. 2003թ.
Տպաքանակը՝ 2500
Գինը՝ 50 դրամ